

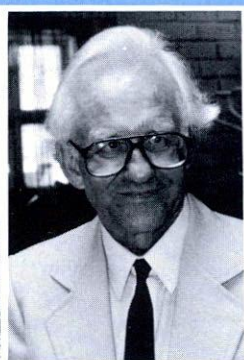
HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND. NR. 8 OKTOBER 1986

LOS NR.: f 2,50

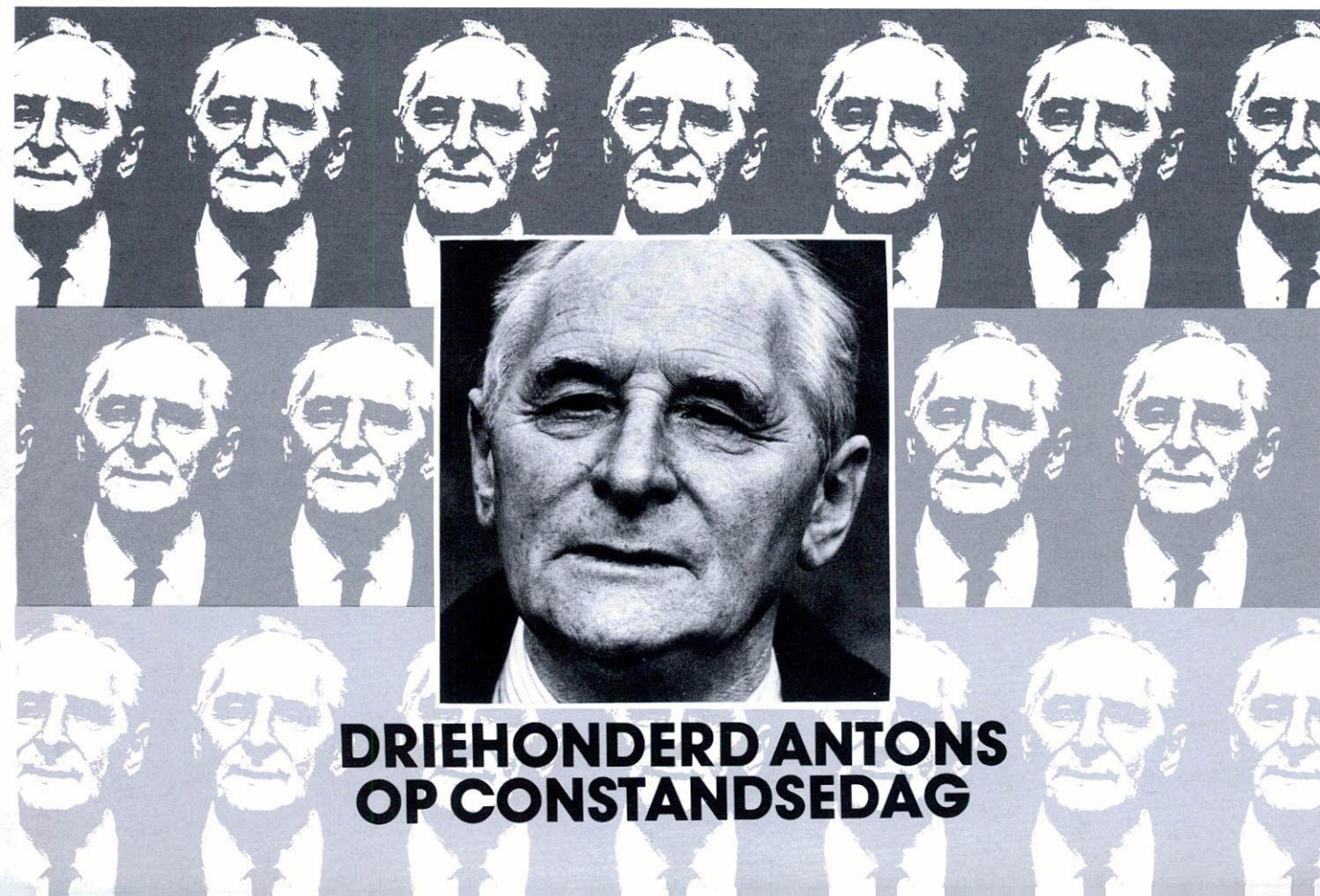
NIEUWE IMPULSEN VANUIT OSLO

**MARILYN
FRENCH:**

**JOHAN
GALTUNG:**

**PLEASURE NAAR 'N NIEUWE
VERSUS MACHT SOLIDARITEIT**

**DRIEHONDERD ANTONS
OP CONSTANDESDAG**

nieuw berkendael

Burg. Waldeckstraat 80 te Den Haag (Loosduinen).

Bij verpleeghuis "Nieuw Berkendael" bestaat een vacature voor een

HUMANISTISCH GEESTELIJK VERZORGSTER(ER)

(vacaturenummer NB 10/01)

voor 12 uur per week.

- De werkzaamheden zullen bestaan uit:
- het leveren van een bijdrage aan de geestelijke verzorging in brede zin van de patiënten;
 - het in voorkomende gevallen verlenen van diensten in ethische en geestelijke problematiek aan het medisch en verplegend personeel;
 - het organiseren en begeleiden van een praatgroep voor de patiënten.

Gevraagd wordt:

- een afgeronde studie van het Humanistisch Opleidingsinstituut;

- bereidheid in teamverband samen te werken met de andere geestelijk verzorgers.

Rechtspositie en arbeidsvoorwaarden conform de CAO-Ziekenhuiswezen.

Telefonische informatie kan worden ingewonnen bij de geneesheer-directeur J.W.M. Hermesen, tel. 070-970041. Schriftelijke sollicitaties kunnen, onder vermelding van het vacaturenummer, worden gericht aan het hoofd personeelszaken van de

Leyweg 523D, 2545 GD Den Haag
Tel. 070-296100

**WORD LID VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND
OF NEEM 'N ABONNEMENT
OP DE HUMANIST**

Een abonnement op de „Humanist“ kost f 25,- per jaar.

De contributie voor het lidmaatschap van het HV stelt u zelf vast. De minimumcontributie is f 65,- per jaar, inclusief een abonnement op de „Humanist“. Mede-leden hoeven geen contributie te betalen. Als richtlijn voor de vaststelling van de bijdragen houden veel leden een half procent van hun inkomen aan. Voor leden met een bruto inkomen beneden de f 18.000,- per jaar bedraagt de minimumcontributie f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar bedraagt de minimumcontributie f 30,- per jaar. Gezinsleden en huisgenoten kunnen zelfstandig lid worden voor f 15,- per jaar. Men ontvangt dan geen „Humanist“.

Geef u op als lid van het Humanistisch Verbond of neem een abonnement op de „Humanist“. Bel 030 - 31 81 45 of schrijf naar: Postbus 114, 3500 AC Utrecht.
Wacht met betalen tot u een akseptgirokaart ontvangt.

H E T M A A N D B L A D

HUMANIST

I S E E N U I T G A V E V A N H E T
H U M A N I S T I S C H V E R B O N D

41ste jaargang oktober 1986 nummer acht
Oudkerkhof 11, postbus 114, 3500 AC Utrecht, 030-318145

R E D A K T I E

Hes van Huizen

V O R M G E V I N G

Hes van Huizen/Rik Tazelaar

M E D E W E R K E R S

Bert Boelaars
Annette Fienig
André Hielkema
Theodor Holman
Tom Jansen
Koos Meinderts

Chris Pennarts
Martin Simek
Frits Stoffels
Ingeborg van Teeseling
Rob Tielman
Chiel Verduijn

R E D A K T I E K O M M I S S I E

Henk Smit (voorzitter)
Mettha de Nachtegaal

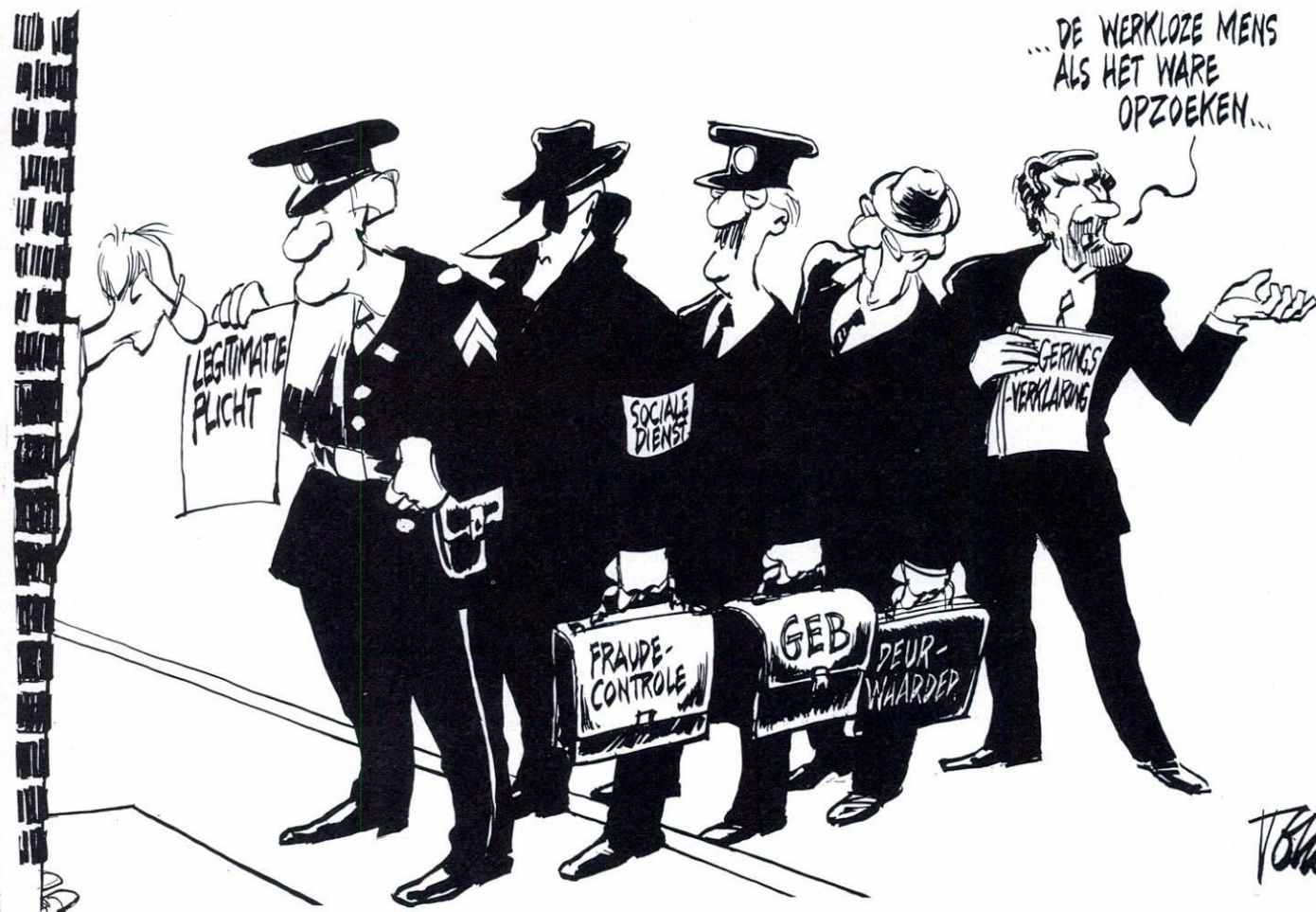
Rina Spigt

Het volgende nummer verschijnt in november 1986.
Kopij moet uiterlijk binnen zijn op 10 oktober.
Dit blad is gedrukt bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

KABINET LUBBERS WIJST DE WEG NAAR VERSCHRAALDE SAMENLEVING

Het tweede kabinet-Lubbers is zijn werk begonnen. Het karwei dat Lubbers-I begon, mag van de kiezers worden afgemaakt. Met groot snoeimes en botte bijl worden hele stukken welzijn en cultuur weg bezuinigd. Deze kaalslag dreigt te leiden tot een verschraalde samenleving. Ook in geestelijk opzicht. Mocht de „christen en humanist” Erasmus in de troonrede nog figureren als onze historische pleitbezorger van verdraagzaamheid, het actieprogramma van Lubbers c.s. laat verder bitter weinig ruimte voor doordenking en stimulering van geestelijke waarden. Bert Boelaars, sinds kort beleidssecretaris van het HV, legde het regeerakkoord, de regeringsverklaring en de troonrede naast elkaar.

Werkgelegenheid, defensie, het leefmilieu en emancipatie zijn de belangrijkste aandachtspunten van het pas aangetreden tweede kabinet-Lubbers. Welzijn, cultuur en geestelijk leven zitten in het verdomhoekje. Regeerakkoord, regeringsverklaring en troonrede spraken duidelijke taal. De „christen en humanist” Erasmus mocht in de troonrede nog figureren als onze historische pleitbezorger van verdraagzaamheid, maar het actieprogramma van het nieuwe kabinet laat voor het overige weinig ruimte voor doordenking en stimulering van geestelijke waarden. Het stemt somber als dit zou voortkomen uit een nieuwe benadering van het principe

van scheiding van kerk en staat. Daarom de plannen van de nieuwe regering nog eens verder bestudeerd. In het regeerakkoord wordt het bestrijden van de werkloosheid hoofddoel van het beleid genoemd. Op zichzelf een goede zaak, want velen ervaren het leven als leeg wanneer zij geen betaald werk kunnen verrichten. Motief voor het kabinet is natuurlijk vooral het financiële aspect, al weet de minister-presi-

pen" aangekondigd en van rust hebben we nog weinig kunnen waarnemen. Integendeel, het lijkt er op dat de financiële en ook de geestelijke gezondheid van veel individuele landgenoten weer sterk onder druk komen te staan.

Economisch perspectief

Niet alleen wordt de kwaliteit van de arbeid terzijde gelaten, ook in het onderwijsbeleid is het perspectief zeer

dividuele keuzevrijheid op pensioengebied". En ook: „De verhaalplicht in de bijstandswet dient alsnog te worden gerealiseerd".

Een voornemen dat nog uit de vorige kabinetsperiode stamt, betreft het stopzetten van de registratie van de kerkelijke gezindte op de persoonskaarten van de burgerlijke stand. Onlangs is gebleken dat de regering via een achterdeurtje gelegenheid geeft om de registratie voort te zetten. De kerken is vijftien miljoen geboden om de gemeentelijke boekhouding van kerkelijke gezindten als het ware over te nemen. Geheel zelfstandig zouden de kerken de registratie kunnen continueren. Uiteraard heeft het HV daartegen protest aangetekend.

Zwart rijden, vandalisme en kleine criminaliteit zullen intensiever worden bestreden, zo lezen we in de regeringsverklaring. Het kamerlid Hein Roethof heeft er intussen op gewezen dat op deze terreinen weinig succes kan worden verwacht wanneer tegelijk maatregelen worden ingevoerd die de kans op de zogenaamde „kleine" criminaliteit alleen maar vergroten. Eén van die maatregelen is het duurder maken van onderwijsvoorzieningen. Het vergroot de toch al grote financiële problemen in vele gezinnen. Ook andere aangekondigde bezuinigingen op sociaal-kultureel terrein zullen averechts gaan werken.

Over de onderwijsvoornemens stelt de regeringsverklaring verder nog: „Deregulering en versterking van de autonomie van scholen wordt in deze kabinetsperiode gerealiseerd". „Daartoe worden, naast versterking van het schoolmanagement, schoolbesturen beter toegerust." Het laat zich raden wat dit concreet gaat betekenen voor de individuele keuzevrijheid voor een bepaald type onderwijs. De naar verhouding oververtegenwoordigde christelijke scholen wordt hier een hart onder de riem gestoken. Het lijkt een plan om de bestaande, achterhaalde situatie zo lang mogelijk te rekken, ten koste van het openbaar onderwijs.

Euthanasie

„Eenzijds verandert de rol van de overheid in onze samenleving, omdat mensen zelfstandiger worden, meer verantwoordelijk willen en kunnen zijn voor zichzelf en voor anderen. Dat is de vrucht van de voortgezette democratisering en emancipatie van de jaren zestig die kan leiden tot een meer verantwoordelijke en meer volwassen samenleving, toegerust voor de nieuwe uitdagingen van onze tijd. Anderzijds moeten juist nu burgers die aan de kant dreigen te blijven staan, heel concreet en persoonlijk benaderd worden om hen uit hun isolement te halen. Dat kan de regering zelf natuurlijk niet aan, maar wel moeten structuren bevorderd worden, die dit resultaat kunnen opleveren."

Dit citaat uit Lubbers' regeringsverklaring verwijst niet zoals u misschien zou verwachten, naar de rol van geestelijke genootschappen, of naar verdergaande wetgeving om meer recht te doen aan

TWEDE KABINET LUBBERS: LET'S FINISH THE JOB

dent het in de regeringsverklaring handig te brengen: „ontplooiing voor iedereen", „de werkloze mens als het ware opzoeken" En ook: „Het is sociaal niet aanvaardbaar wanneer zoveel mensen uitgeschakeld zijn". Maar veel werkloosheid brengt toch vooral zware lasten in guldens met zich mee. Verderop in de regeringsverklaring stelt Lubbers dan ook onomwonden: „Een ieder zal zich in moeten zetten een vak te leren (...) Een ieder zal zich in moeten stellen op het aanvaarden van een baan die niet altijd de eerste keus is (...)".

Kwaliteit van de arbeid

Door extra aandacht voor vernieuwen de technologie en een onderwijsbeleid gericht op de arbeidsmarkt, hoopt de regering betere kansen te scheppen voor werk. Maatregelen die overigens bij het aantreden van het eerste kabinet-Lubbers ook al in het vooruitzicht werden gesteld. De arbeidstijdverkorting wordt voortgezet en werkgevers die langdurig werklozen, gehandicapten en veel jeugdigen in dienst nemen, worden financieel beloond. Aan deze plannen zit zeker een sociaal tintje.

Maar nergens wordt gerept over de kwaliteit van de arbeid. Het kabinet is vooral gefixeerd op een sluitende begroting. Of het werk de mensen voldoening schenkt, of de samenleving er beter van wordt, daarover wordt niet gerept. Ook over democratisering van het bedrijfsleven geen woord in de regeringsverklaring. De vakbeweging en de oppositie laten daarover trouwens ook bitter weinig van zich horen.

In de inleiding van het regeerakkoord wordt met voldoening vastgesteld, dat het financieel tekort onder het eerste kabinet Lubbers flink is teruggedrongen: „Door dit straffe beleid is er een nieuwe basis gelegd die, na de forse ingrepen van de afgelopen jaren, op een aantal terreinen een zekere rust kan garanderen en een nieuw perspectief kan bieden". Hoe betrekkelijk zo'n regeerakkoord is, toont de troonrede aan. Want opnieuw zijn „forse ingre-

ekonomisch gericht, op „een nauwere aansluiting op de arbeidsmarkt".

Zo komt er meer geld voor vakopleiding, informatika en technologie. Maar de geestelijke, sociale en kulturele verrijking van de schoolgaande jeugd krijgen nauwelijks nog aandacht, het mag in ieder geval geen geld kosten.

Er is verder een externe adviescommissie voor het technologiebeleid ingesteld. Technische deskundigen, economen en juristen maken deel uit van deze regeringscommissie, die verder geen geestelijke adviseurs kent. Het waarden-element dreigt daardoor vergeten te worden, terwijl het technologiebeleid grote gevolgen zal hebben voor de toekomstige inrichting van de maatschappij.

In het regeerakkoord verder geen woord over de toenemende geestelijke onverschilligheid, de vervlakking, het nihilisme. Merkwaardig, want in zijn rede bij het jubilerende Humanistisch Verbond dit voorjaar, zag de minister-president in deze verschijnselen een groot gevaar. Om de samenleving weer wat op te krikken lijkt de hoofdrol te zijn weggelegd voor de gulden. De geestelijke genootschappen komen in dat scenario al helemaal niet voor.

Persoonlijke leefstijl

Op het gebied van de persoonlijke leefstijl komt de nieuwe regering met voorstellen die soms een verbetering lijken, maar in andere gevallen juist een verslechtering zijn. Zo zou er een algemene identifikatieplicht moeten komen. Dit om fraude en misdaad beter te kunnen bestrijden. Nog los van alle last die zo'n verplichting met zich meebrengt, is het ook zeer de vraag of het zal werken. Immers, kennen landen die al een identifikatieplicht hebben minder criminaliteit?

Van de andere kant lezen we in de paragraaf over sociale zekerheid: „Onderzocht zal worden of in de pensioen- en spaarfondswet de mogelijkheid kan worden geopend tot verdergaande flexibilisering en vergroting van de in-

het uitgangspunt van de zelfbeschikking. Het heeft betrekking op de aanpak van de werkloosheid en de sociale voorzieningen. „Burgers moeten in staat worden gesteld zelfstandig in het bestaan te voorzien”, luidt enigszins kryptisch het devies.

Maar je zou eenzelfde uitgangspunt adequaat kunnen hanteren om het recht op euthanasie te erkennen en vast te leggen. Zoals bekend hebben CDA en VVD hun opvattingen over euthanasie niet met elkaar weten te verenigen. Afgesproken is het huidige vervolgingsbeleid ongemoeid te laten, zolang de regering er nog niet uit is. Gezien de redelijkheid waarmee dit beleid de laatste jaren is gevoerd, lijkt de voorlopige afspraak al heel wat. Toch is het oppassen geblazen de komende tijd. Het CDA is dermate sterk vertegenwoordigd in het tweede kabinet-Lubbers dat het recht op zelfbeschikking weinig kans maakt als uitgangspunt. Het valt te vrezen dat de individuele, vrije wil op dit terrein door de christelijke politici niet wordt gerespecteerd. De liberale principes van de VVD zullen dan ook zwaar op de proef worden gesteld. Temeer omdat in het regeerakkoord is overeengekomen dat voortzetting van de coalitie, juist op dit punt, het zwaarst moet wegen!

De regeringsplannen maken een tweeslachtige indruk ten aanzien van het respect voor de individuele vrijheid. In het eerste kabinet Lubbers is vreselijk getobd over een wet gelijke behandeling. Beloofd is nu dat er vóór 1 juli volgend jaar een „breed” ontwerp van het kabinet zal liggen. Van belang is onder meer of christelijke instellingen zich op hun identiteit mogen beroepen om te blijven diskrimineren. Het HV zal dit scherp in de gaten moeten houden.

Emancipatie

Zelfbeschikking zonder emancipatie is in de ogen van humanisten een leeg begrip. Vandaar dat het op zichzelf is toe te juichen dat het emancipatiebe-

leid op elk ministerie specifieke en geïntegreerde aandacht zal krijgen. Ook het minderhedenbeleid zal „met kracht” worden voortgezet en de overheid kent zich zelfs als werkgever een „voorbeeldfunctie” toe. Vele mooie woorden, we moeten afwachten wat er van terecht komt. Dat geldt in dit verband tevens voor het kabinetbeleid inzake homoseksualiteit. Het is overigens voor het eerst dat een regeringsverklaring homobeleid als specifiek aandachtsgebied noemt. Het is jammer dat bij emancipatie in het parlement meestal niet verder wordt gedacht dan gelijke kansen op werk.

Naast een sociaal-ekonomisch element kent emancipatie ook een sociaal-kultureel karakter.

Juist in die sektor krijgt de versobering van het uitgavenbeleid de komende periode gestalte. De gezondheidszorg zal vele veren moeten laten. Voorzieningen zullen verder teruglopen. De minister-president wist dit in de regeringsverklaring nog handig voor te stellen: „Nieuwe solidariteitsverhoudingen dienen zich aan. Veelal van een ander nivo en vooral ook andere vormgeving dan die we gewend waren; minder kollektief georganiseerd, meer gevarieerde vormen, passend bij verschillen in verlangens en behoeften van individuen en groepen.” Een andere manier om te zeggen dat je familie- en burenhulp op basis van morele verplichting bedoelt. In het licht van het humanistische streven naar verdergaande zelfbeschikking een slechte zaak. Vooral de kwetsbaren onder ons zullen de gevolgen merken: zieken, bejaarden, maar ook gedetineerden. Zo heeft bijvoorbeeld Humanitas de gevolgen van dit beleid al gevoeld: de subsidie voor het reklasseringswerk is stopgezet.

Het streven naar arbeidstijdverkorting heeft alles te maken met een te ruime arbeidsmarkt. Maar: minder werkuren zouden de kwaliteit van het leven wel eens gunstig kunnen beïnvloeden. Meer vrije tijd maakt het mensen moge-

lijk zich verder te ontplooiën. Van het nieuwe kabinet kan in dit opzicht weinig steun worden verwacht. Volwassenenedukatie bijvoorbeeld wordt ondergebracht bij het ministerie van onderwijs. De persoonlijkheidsvorming zal het daar ongetwijfeld afleggen tegen vorming en bijscholing ten behoeve van de arbeidsmarkt.

Milieuzaken

Op milieugebied mogen wij van de nieuwe ploeg Lubbers veel verwachten. Het zal lonen om het kabinet op dit punt kritisch te volgen. De verontreiniging van de wereld heeft immers zulke vormen aangenomen dat het menselijk voortbestaan in regelrecht gevaar is gekomen. Terecht maakt het „Humanistisch Manifest” er een punt van.

Kritisch volgen dus, temeer omdat de regeringsverklaring durft te stellen: „Het milieubeleid zoals tijdens de vorige kabinetsperiode ingevoerd, heeft veel tot stand gebracht. Het zal daarom op hoofdlijnen worden voortgezet.” Met „veel” zal waarschijnlijk „veel goeds” zijn bedoeld. Toch heeft nou juist het vorige kabinet de beslissing doorgedrukt om in ons land kernenergie in te voeren. Gelukkig is die invoering inmiddels uitgesteld. Helaas niet op grond van eigen verworven nieuw inzicht, maar louter als gevolg van de toevallige kernramp in de Sowjet-Unie.

Regeren is nog altijd vooruitzien, we moeten onze hoop dan ook vestigen op de nieuw verwoorde intenties: „Het energiebeleid moet passen in het beleid gericht op bescherming van het milieu. Verspilling wordt tegengegaan en besparing van energie (via konkrete programma's) wordt bevorderd, ook omdat daarmee de milieubelasting bijvoorbeeld in de sfeer van de reststoffen wordt verminderd.”

Gelukkig wordt ook weer gedacht aan de ontwikkeling van nieuwe energiebronnen, waaronder zelfs wind.

„De uitvoering en de controle op de naleving van de verschillende voltooide milieuwetten zal voortvarend ter hand worden genomen” lezen we verder. En de minister van landbouw kondigt een mestactieprogramma aan vanuit het principe „de vervuiler betaalt”. De instandhouding van de bossen blijkt eveneens op belangstelling van de regering te kunnen rekenen. Laten we hopen dat het ook iets uithaalt.

Interessant punt op landbouwgebied is nog het voornemen om het beleid met betrekking tot de gezondheids- en welzijnsaspecten van dieren in Europees verband verder vorm te geven.

Vrede en veiligheid

Ook op het terrein van vrede en veiligheid toont de nieuwe regering zich nogal tweeslachtig. De plaatsing van kruisvluchtwapens moet doorgaan. Tegelijk stelt de regeringsverklaring: „Nederland wijst plaatsing van chemische wapens op haar grondgebied en het gebruik van chemische wapens door de Nederlandse strijdkrachten af en bevordert met kracht de afsluiting van een algeheel, wereldwijd en verifieerbaar verbod op productie, opslag en gebruik van chemische wapens.”

Dus wél inzetten voor de afschaffing van chemische wapens, terwijl dit niet met eenzelfde krachtadigheid wordt nagestreefd voor de zo mogelijk nog weerzinwekkender kernwapens.

In de troonrede kondigde de koningin een „bescheiden groei“ van de defensie-uitgaven aan. „Behoud van vrijheid moet ons dat waard zijn“ heet het dan. Het is navrant dit te moeten beluisteren in het internationale jaar van de vrede. De uitgave terzake welzijn en cultuur groeien niet; de voorgestelde bezuinigingen werden in de troonrede zonder meer „noodzakelijk“ genoemd. Toch werd in dezelfde rede, zij het in het algemeen, gesteld „dat het gaat om de mens en zijn welzijn – daarop is het geheel van inspanningen gericht“. De keuze terzake defensie enerzijds, welzijn en cultuur anderzijds: het blijft kurieus.

Op het gebied van de binnenlandse veiligheid wil de pas aangetreden regering veel aandacht besteden aan het voorkomen en bestrijden van de misdaad. „Hulpverlening aan slachtoffers van misdrijven dient te worden bevorderd“, aldus de troonrede. Misschien kan ook het HV in dit verband een bijdrage leveren. De geestelijke verzorging op het terrein van justitie zal sowieso moeten worden uitgebreid, aangezien de regering de gevangenskcapiteit wil opvoeren.

Bedroevend

Vier jaar geleden, bij het aantreden van het eerste kabinet Lubbers, toetste Chiel Verduyn in de „Humanist“ de regeringsverklaring op geestelijk gehalte. Zijn konklusie luidde dat het daarmee bedroevend was gesteld. Helaas moet dezelfde konklusie worden getrokken ten aanzien van de nieuwe regeringsverklaring.

Lubbers stelt daarentegen in zijn laatste regeringsverklaring parmantig vast dat de noodsituatie van vier jaar geleden is overwonnen. „De sfeer van pessimisme en neerslachtigheid is verdronken door een besef van meer vertrouwen in de toekomst.“ Dat geldt misschien voor het financiële wereldje in Nederland, maar niet op vele andere terreinen van de samenleving.

In de vorige regeringsverklaring werd tenminste nog contact aangekondigd met de kerken en genootschappen op geestelijke grondslag. Hoewel er nauwelijks resultaten van dat contact zijn te melden, vinden we in de laatste regeringsverklaring helemaal niets over enige samenwerking met de instellingen op geestelijk gebied. De onder het vorige kabinet ingestelde adviescommissie Hirsch-Balin zal nog de nodige tijd studeren op de verdeelsleutelproblematiek van de geestelijke genootschappen. Intussen dreigen deze verder buiten spel te worden gezet.

Het Verbond zal alert moeten zijn om de belangen op geestelijk gebied te onderstrepen. In het Humanistisch Verbond is men zich daarvan bewust, zowel in Utrecht als ook in de plaatselijke afdelingen. Want meer dan ooit worden lokale overheden in de gelegenheid gesteld hun eigen beleid te voeren.

Bert Boelaars

HIVOS-kanoërs achter IJzeren Gordijn

De tweede reisbrief van Heleen en Michael verhaalt over hun tocht door Oost-Europa. Achter het IJzeren Gordijn varen zij de Donau af, richting Azië. Ze roeien door Tsjechoslowakije („weinig open mensen“), Hongarije („warme hartelijkheid“), Joegoslavië („stugge, harde mensen“), Bulgarije („mensen vrolijk en open“) en Roemenië. U ziet het al aan de geciteerde klassifikaties, Heleen en Michael schuwen de generalisatie niet helemaal.

Ze hebben verder nogal een alcoholprobleem. Want vaak worden ze hartelijk onthaald op wodka, bier, wijn of een plaatselijk favoriet drankje. Dat valt niet mee, soms 's morgens al op je nuchtere maag. En kanoën én drinken gaat hen moeilijk af. Toch blijft het moeilijk om een aangeboden borrel (een teken van gastvrijheid) af te slaan. Het kanoënde span had in eerste instantie onoverkomelijke moeite om een visum voor Roemenië te bemachtigen.

Maar na bemiddeling van Hare Majesteits ambassadeur in Beograd lukte het wonderbaarlijk snel. Heleen en Michael werden gepromoveerd tot de protégés van de minister van Buitenlandse Zaken. Het vergemakkelijkt hun reis aanzienlijk.

Een schaduwzijde vormde op een gegeven moment de vermoeidheid. Vier maanden kanoën tikt wel aan. Ze waren dan ook blij dat ze even konden smokkelen door zich te laten meevaren op een Joegoslavisch konvooi.

Misschien wilt u veel persoonlijker en uitgebreider op de hoogte blijven van de wederwaardigheden van ons avontuurlijk stel. Dat kan, als u (minimaal) 30 gulden overmaakt op giro 716.000 ten name van HIVOS in Den Haag onder vermelding van „Lombok-visserijproject“, dan krijgt u elk kwartaal hun lange reisbrief in de bus. (HvH)

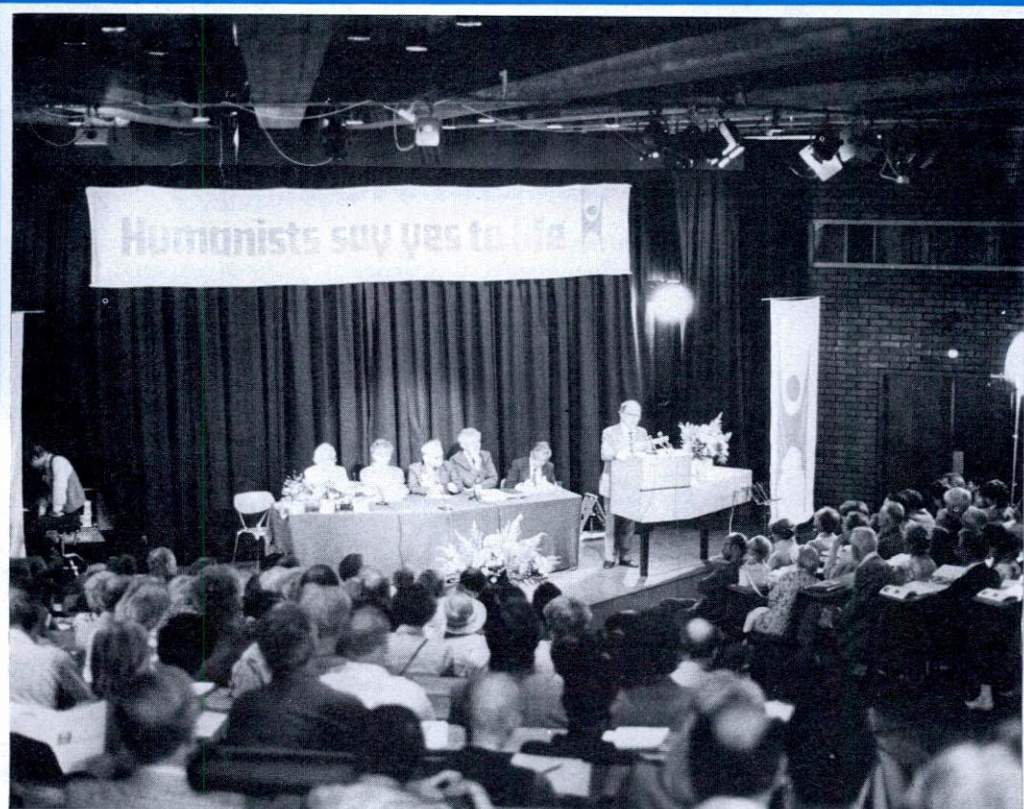
NIEUWE FOLDERS VERSCHENEN

Er zijn weer twee nieuwe folders bij het Verbond verschenen. De folder waarin alle uitgaven van het HV staan vermeld plus een bestelbon, vindt u op de achterpagina's van dit nummer van Humanist.

Daarnaast is er een HV-folder verschenen over het jongerenwerk van het Humanistisch Verbond. De folder is gratis en te bestellen door even te bellen naar het HV: 030-318145.

BOEIEND IHEU-KONGRES IN OSLO OVER ZELFRESPEKT EN SOLIDARITEIT

Begin augustus werd in Oslo het negende wereldkongres van de IHEU, de Internationale Humanistische en Ethische Unie, gehouden. Meer dan vijfhonderd deelnemers uit 25 landen waren er aanwezig. Onder het motto „Humanists say yes to life” werd op dit kongres speciale aandacht besteed aan de thema’s zelfrespekt, solidariteit en overleving. De Noorse zusterorganisatie van het HV, het Human-Etisk Forbund kan terugzien op een succesvolle gebeurtenis. Want met name de speech van de feministische schrijfster Marilyn French over zelfrespekt en de inspirerende lezing van de vredesonderzoeker Johan Galtung zorgden voor veel enthousiasme.

André Hielkema, sinds kort werkzaam bij de stichting Socrates, was voor de Humanist in Oslo aanwezig en bericht u met name over de *pleasure* van Marilyn French en de *diversiteit* en *symbiose* van Johan Galtung.

MARILYN FRENCH: PLEAS IN PLAATS VAN MACHT

De Amerikaanse schrijfster Marilyn French hield tijdens het IHEU-kongres in Oslo vanuit een feministisch perspectief een lezing over zelfrespekt. Ze ging daarvoor ver terug in de geschiedenis van de filosofie en begon bij Aristoteles, de wijsgeer uit de Griekse oudheid. Die maakte in zijn beschrijving van de ideale staat en de perfecte staatsburger onderscheid tussen twee soorten mensen. Aan de ene kant de vrije, bezittende en heersende mannen. En aan de andere kant de werkende mannen, de slaven, de vrouwen en de kinderen. Aristoteles stelde de eerste groep – die hij zag als elite van ware staatsburgers – voor als ongebonden, vrij van lichamelijke en materiële zorgen. Hun terrein was dat van het verstand, terwijl de tweede groep alleen maar het lichamelijke, het aardse zou kennen.

Marilyn French besteedde zoveel aandacht aan deze visie van Aristoteles omdat hij een ideaalbeeld van de mens gaf dat in de westerse wereld nog lang zou doorwerken. In dat ideaalbeeld definieert de Griekse wijsgeer de mens als een man met de macht tot zelfbeschikking en verheven boven „alldaagse” zaken als voedsel, kleding, slaap, huisvesting en sex. Het leven zou alleen draaien om het „hogere”, om het in ongebondenheid afstand van de wereld kunnen nemen.

French haalde in dit verband ook de 19e-eeuwse filosoof Nietzsche aan. Die stelde dat de westerse filosofische traditie altijd een diepe minachting heeft gekoesterd voor alle zogenaamd „triviale” zaken van het leven. De filosofen hielden zich daar dan ook niet mee bezig. Het menselijk streven – het verwerven van zelfkennis – werd alleen mogelijk geacht als de externe omstandigheden van het leven buiten beschouwing werden gelaten, als dus de banden met de buitenwereld werden verbroken.

Macht verwerven

Marilyn French stelde zich daarop de vraag wat er gebeurt met een samenleving die vrijheid ziet als de afwezigheid van bindingen. Een samenleving met mensen, die lichamelijke en emotionele behoeften eigenlijk beschouwen als belemmeringen om zichzelf te vinden. French gaf er zelf een antwoord op: in zo'n samenleving willen mensen onkwetsbaar, onafhankelijk en onaangedaan zijn. En dit moet worden bereikt door macht te verwerven. Dus door een positie na te streven waarin men anderen of dingen kan beheersen. Mannen, die zich niet herkennen in dit beeld van de onkwetsbare, onafhankelijke en onaangedane man, kunnen zichzelf in zo'n samenleving onmogelijk respecteren. En hetzelfde geldt voor alle vrouwen die zich niet verbonden weten met mannen in machtsposities. Het zal duidelijk zijn, dat Marilyn French daarbij onze westerse samenleving op het oog heeft.

De positieve kant van het humanisme

Vier jaar geleden op het IHEU-kongres in Hannover stond het thema van het fundamentalisme als bedreiging voor de wereld centraal. Hierdoor kwam toen de nadruk te liggen op de rol van de humanistische beweging als „vakbond” van buitenkerkelijken. Het waren vooral de dingen waar humanisten tégen zijn, die toen aan de orde kwamen. In Oslo ging het om de doelstellingen van het humanisme zelf, om de strijd vóór de eigen idealen. De positieve aspecten van het humanisme kregen zo dus de meeste aandacht. Dat maakten de voorzitter van het kongres, prof. dr. Johan Galtung, en de eerste gastspreker sir Hermann Bondi, al duidelijk tijdens de openingssessie. De Britse astronoom Bondi ging in op het motto van het kongres, „*Humanists say yes to life*”. Dat motto brengt tot uiting dat humanisten de mens en al zijn kenmerken aanvaarden, zoals ze zijn. Ze doen dat niet zozeer vanuit een (te) optimistisch mensbeeld, maar vanuit het besef dat we het in het leven moeten doen met onze menselijke mo-

gelijkheden en dat er niets meer is dan dat. Het aksepteren van de mens en al zijn eigenschappen impliceert onder andere, dat humanisten de seksualiteitsbeleving in haar vele schakeringen positief waarderen. Verder zullen humanisten vanuit hun erkenning van de diversiteit van het menselijk bestaan racisme en seksisme afwijzen. Ze zien ook in, dat niets in het leven zeker is. De vaste overtuigingen die de meeste godsdiensten en tal van politieke stormingen debiteren, noemde Bondi absurd. Volgens humanisten zijn dergelijke zekerheden niet eigen aan het menselijk bestaan. Zij gaan er vanuit dat verworven inzichten steeds van voorlopige aard zijn en voortdurend door de twijfel onder vuur genomen moeten kunnen worden.

Resoluties

Tijdens het IHEU-kongres werden ook enkele belangrijke resoluties aangenomen. In één daarvan werd gepleit voor een onmiddellijke stopzetting van alle kernwepentoevers en het begin van ontwapen-

ningsonderhandelingen over kernwapens. Het kongres bracht in dit verband haar solidariteit met de vredesbeweging tot uiting.

Een andere resolutie riep op tot wereldwijde actie tegen seksueel misbruik van kinderen. De schatting is dat elk jaar meer dan een miljoen kinderen op een gruwelijke manier geëxploiteerd worden in de sex-industrie. Tenslotte werd ook een resolutie aangenomen tegen de apartheid en het racistische regime in Zuid-Afrika. Economische sancties zijn op dit moment het beste en meest effectieve geweldloze middel om invloed op dat regime uit te oefenen, zo stelde het kongres vast.

Verder werd Rob Tielman, voorzitter van het Humanistisch Verbond, in Oslo tot mede-voorzitter van de Internationale Humanistische en Ethische Unie gekozen. Hij volgt in die functie Bert Schwarz op. Tielman's kollega's in het IHEU-bestuur zijn de Joegoslaaf Svetozar Stojanovic en de Amerikaan Paul Kurtz, twee filosofen.

WIRE ALS UITGANGSPUNT

Nu de vinger op de zere plek is gelegd, kan gezocht worden naar een geneesmiddel. Volgens de Amerikaanse schrijfster moeten we dan teruggaan tot voor Aristoteles en een nieuw concept van de mens vinden. De mogelijkheid tot zelfrespekt voor ieder mens moet daarbij voorop staan. Het ideaalbeeld van de mens als volstrekt ongebonden en vrijgesteld om alleen te zijn met zichzelf, moet worden afgebroken. Want de mens kan zichzelf wel voorstellen zo te zijn (iets wat dieren niet kunnen), maar is het nooit. Verstand, emoties en gevoel zijn immers altijd met elkaar verbonden. Net zoals het individu met zijn materiële omgeving en met zijn medemens verbonden is.

Aanvaardbaar evenwicht

Als dit als uitgangspunt wordt genomen, is het onzinnig om vrijheid te definiëren als de afwezigheid van bindingen. Marilyn French stelde er een andere omschrijving voor in de plaats: een aanvaardbaar evenwicht tussen gebondenheid én de mogelijkheid om persoonlijke behoeften en verlangens te bevredigen. Het is een evenwicht tussen onze verantwoordelijkheid ten opzichte van onszelf en die tegenover de wereld, tussen dat wat we voor onszelf van anderen willen en dat wat we van onszelf voor anderen geven. In dit evenwicht wordt zelfrespekt verkregen. Probleem daarbij is echter vaak dat het moeilijk is om uit te vinden wat we nu precies voor onszelf willen. In onze samenleving wordt het vrouwen immers afgeleerd om hun eigen verlangens te erkennen. En mannen mogen hun emotionele behoeften niet blootgeven. Marilyn French reikt hiervoor een oplossing aan. Ze stelt dat het inzicht in die eigen verlangens en behoeften – nodig om dat evenwicht tussen verantwoordelijkheid ten opzichte van de wereld en tegenover onszelf te vinden – verworven kan worden door te ontdekken wat ons „pleasure” geeft.

Tegengestelde van pijn

Dit begrip „pleasure” is voor Marilyn French een sleutelbegrip en speelde in haar verdere betoog dan ook een hoofdrol. Het zou in het Nederlands vertaald kunnen worden met genot, plezier of genoegen. Maar geen van die woorden dekt de lading helemaal. Eigenlijk is het zo'n begrip, zo'n typische uitdrukking, waarin de Nederlandse taal tekort schiet. Reden om de term verder onvertaald te laten.

Met pleasure bedoelde French dus niet zozeer kleine pleziertjes of wellust. Het ging haar meer om een dieper en algemener gevoel van werkelijke voldoening. Het is te vinden in aangenaam werk (dat misschien met anderen wordt

gedaan) en waarvoor waardering bestaat. Of in de liefde, in het ouderschap, in kameraadschap. Je vindt het ook in het gezellig samenzijn met anderen of juist in het alleenzijn. Kortom, in al die dingen, waarvoor lichaam en geest, creativiteit en spontaniteit ingezet kunnen worden. French zei verder over pleasure: „We hebben geleerd, dat pleasure het tegengestelde is van pijn. Maar zoals de dood de moeder van de schoonheid is, zo is pleasure nooit los te zien van pijn. Ik ervaar heel veel pleasure als ik aan mijn kinderen denk, aan hun schoonheid, hun hartelijkheid, hun gezondheid. Maar een deel van mijn pleasure bestaat uit de pijn en het verdriet om het feit dat zij net als ik oud zullen worden en net als ik over een tijd dood zullen gaan. Pleasure om een zomerlandschap of een zonsopgang is ook het gegeven dat het weer zal verdwijnen. En onderdeel van de pleasure van liefde is dat we het niet op kunnen sluiten, niet vast kunnen leggen of onveranderbaar maken(...)”

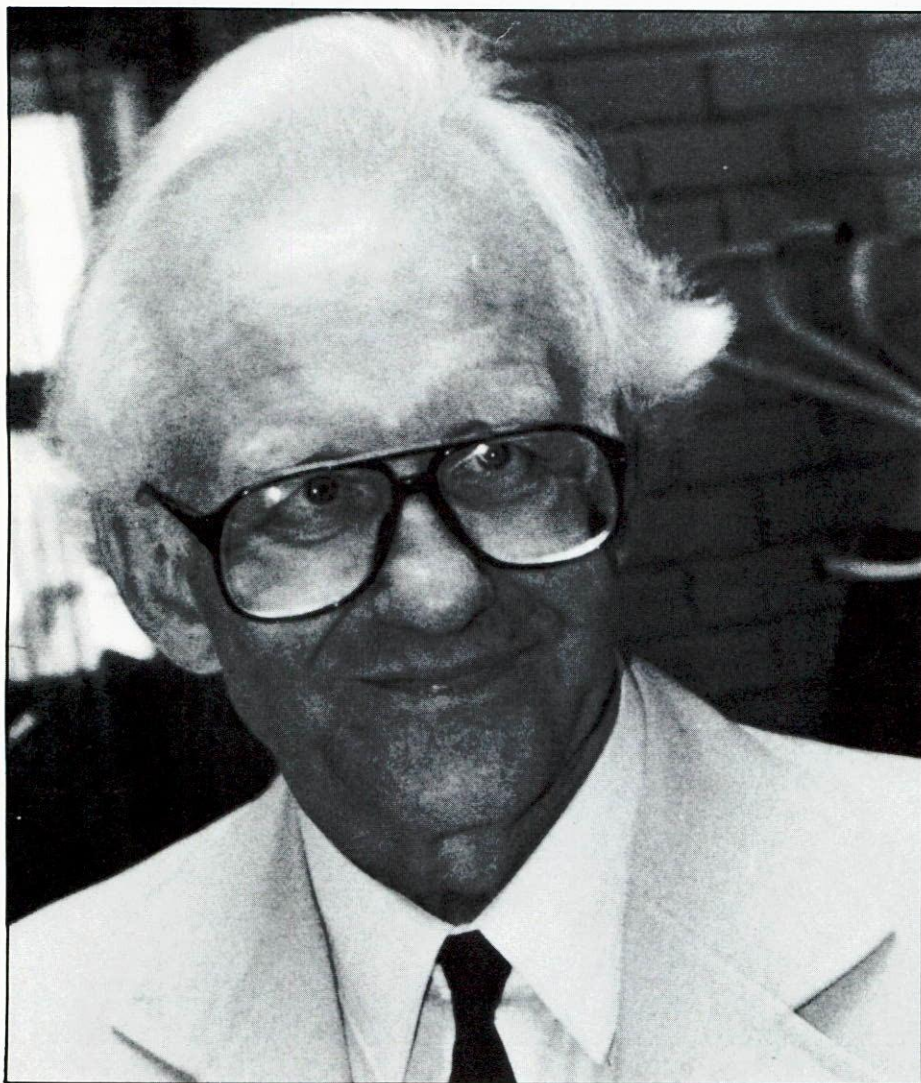
Marilyn French gebruikt het begrip pleasure met een speciale bedoeling. Ze gebruikt het woord (zoals de Franse filosoof Michel Foucault) in relatie met macht door van pleasure een soort tegen-konstruktie te maken tegenover het

machtsdenken sinds Aristoteles. Wie macht bezit, kan dwang uitoefenen op bijna alle terreinen van het leven. Maar niet als het gaat om pleasure. Pleasure is het tegengestelde van macht. Het is het enige waar dwang niet bij kan. En terwijl macht wordt nagestreefd om steeds meer te kunnen beheersen, is pleasure in zichzelf het doel. Het blijft in tegenstelling tot macht binnen zijn eigen grenzen. Het kan nooit overmatig zijn, omdat het dan geen pleasure meer is. Pleasure is persoonlijk, geheel van onszelf. Maar ook houdt het betrokkenheid met anderen in.

Marilyn French meent dat we ons bij het nemen van beslissingen moeten laten leiden door wat ons pleasure geeft. En dus niet door wat ons machtiger maakt. Niet dat de mens daardoor minder zal lijden, maar het zal het leven wel veredelen. Kiezen voor pleasure boven macht is ook geen garantie voor een betere wereld. Net zo min als de dreiging van al die catastrofes die ons boven het hoofd hangen, zal afnemen. Maar de Amerikaanse schrijfster belooft ons wel een plezieriger bestaan. En een leven in het teken van pleasure wordt echt geleefd, niet enkel ondergaan.

André Hielkema

JOHAN GALTUNG: STREEK EVENWIC

Het applaus voor French was overduidelijk, maar werd zo mogelijk nog overtroffen door de staande ovatie, die Johan Galtung (met de klemtoon op de tweede lettergreep) op de derde dag van het kongres kreeg voor zijn in het kader van het thema solidariteit gehouden lezing „Ethics in a global perspective”. De Noorse wiskundige en socioloog, de eerste hoogleraar vredeswetenschap, die in Europa werd benoemd, bleek een zeer begenadigd spreker. Voor zijn sympathieke uit-

straling, zijn gevatheid, zijn relativerende humor en ook de inhoud van zijn betoog zelf hadden sommige kongresgangers zoveel bewondering, dat - zo jubelden ze - alleen het bijwonen van Galtung's rede hun dure reis naar het dure Oslo al had goedgemaakt.

Galtung's lezing was nogal schematisch van opzet. Zo maakte hij allereerst onderscheid tussen vijf systemen, waarin de mens zich beweegt;

1. onze natuurlijke omgeving,
2. ons menszijn: lichaam en geest en

ons vermogen tot reflectie en tot verandering op grond van die reflectie,

3. onze sociale omgeving, d.w.z. de wijze waarop onze samenleving gestructureerd is (naties, politieke stelsels, het gezin enz.),
4. de internationale politiek, de organisatie van sociale organisaties,
5. de cultuur, de ideeën, waarden en normen, die onze relatie met de vorige vier terreinen bepalen.

Van deze vijf systemen kunnen de eerste twee absoluut genoemd worden. De voor- en nadelen van de kapitalistische of de socialistische maatschappijvorm, het nut van een wereldfederatie of de waarde van bepaalde kultuuruitingen kunnen immers telkens opnieuw ter discussie worden gesteld. Daarentegen staan het belang van een ekologisch evenwicht in de natuur en de noodzaak, dat de basisbehoeften van de mens bevredigd worden, buiten kijf. Immers als de ekologische balans volledig wordt verstoord, of als in een aantal menselijke behoeften niet meer wordt voorzien, valt de basis van het menselijk bestaan weg.

Basisbehoeften van de mens

Galtung noemde vervolgens vier soorten van basisbehoeften van de mens.

De behoefte om te overleven, de behoefte aan een zekere mate van materieel en lichamelijk welzijn (voedsel, kleding, onderdak, medische zorg, onderwijs, maar ook slaap, beweging, frisse lucht), de behoefte aan een eigen identiteit, zelfrespekt; het besef, dat het leven zin heeft, hetgeen mogelijk wordt door zelfontplooiing en het zich verbonden voelen met anderen. En als vierde de behoefte aan vrijheid in fysiek, sociaal en psychologisch opzicht; de vrijheid om eigen keuzen te maken.

Na deze voor zijn betoog onontbeerlijke opsommingen kwam Galtung toe aan het thema solidariteit. Hij definieerde solidariteit als de strijd voor het ekologische evenwicht en de bevrediging van de fundamentele menselijke behoeften over de hele wereld. Solidariteit is een absolute waarde, omdat het verbonden is met de twee eerder genoemde absolute systemen waarin de mens zich beweegt: dat van de natuur en dat van het menselijk bestaan. Galtung bepleitte niet alleen solidariteit maar gaf er ook een ethische rechtvaardiging voor. Want in solidariteit uit zich de verbondenheid met het nageslacht. Dat kan niet leven in een wereld, waarin geen ekologisch evenwicht meer bestaat. Solidariteit betekent voor hem ook verbondenheid met de verworpenen der aarde, met de mensen in wier basisbehoeften niet voorzien wordt. En dan gaat het niet alleen maar om verbondenheid met degenen waarmee je het (bijvoorbeeld in politiek opzicht)

Marilyn French werd in 1978 wereldberoemd met haar roman „Ruimte voor vrouwen” (uitg. Luitingh) en ook met de roman „Het bloedend hart” (1980) had ze veel succes. Voor haar lezing tijdens het IHEU-kongres putte French uit haar essay (twee dikke delen) „Macht als onmacht: Vrouwen, mannen, moraal” (1985), dat gerecenseerd werd in het juni-nummer van *Rekenschap* dit jaar. De laatstgenoemde boeken van French zijn uitgegeven door Meulenhoff in Amsterdam.

Prof. dr. Johan Galtung verricht al sinds 1959 vredesonderzoek. Hij is adviseur van vele internationale organen (Unesco, Unctad, FAO, e.d.). Ook is hij verbonden aan een aantal instituten voor vredesonderzoek, zoals het International Peace Research Institute te Oslo, het Geneva International Peace Research Institute te Genève en de Berghof Stiftung te Berlijn. Zijn bibliografie telt meer dan 650 titels. In 1984 verscheen zijn boek „Er zijn alternatieven; vier wegen naar vrede en veiligheid”.

NAAR EKOLOGISCH IT

toch al eens bent. Solidariteit overstijgt juist de sociale, politieke en kulturele dimensie. Sociale en politieke kon- strukties moeten in dienst staan van en aangewend worden voor de strijd ten behoeve van de ekologische balans en de bevrediging van de menselijke be- hoeften over de hele wereld.

Galtung stelde voor om bij de natuur niet alleen stil te staan ter bescherming van de ekologische balans, maar ook om er van te leren. Wezenlijk in de na- tuur en voor het ekologische evenwicht zijn de biologische principes *diversiteit* (verscheidenheid) en *symbiose* (het el- kaar nodig hebben).

Grote tolerantie

Wat is nu de betekenis van diversiteit en symbiose voor de andere vier syste- men die Galtung aan het begin van zijn lezing noemde? In het geval van het menszijn bedoelt hij met de term diver- siteit het vermogen om verschillende individuele eigenschappen (emotio- neel, geestelijk, lichamelijk) tot was- dom te laten komen en deze op elkaar in te laten werken: de symbiose. Voor- waarde is een grote mate van tolerantie

ten opzichte van jezelf en in de samen- leving. Galtung noemde Gandhi als voorbeeld. Die was tegelijk een heilige en een politikus, terwijl het toch niet om twee te onderscheiden rollen ging.

Worden diversiteit en symbiose onder- drukt, dan blijft de door Marcuse be- schreven ééndimensionale mens over. volgens Galtung neemt het lichaam dan wraak d.m.v. kanker of neemt de geest wraak d.m.v. psychische proble- men die ontstaan.

Goede optie

Binnen het *sociale systeem* onder- scheidde Galtung een mikro-, een me- so- en een makro-nivo. Op het mikro- niveau zijn liefde en seksualiteit de meest veelzeggende vormen van diver- siteit en symbiose. Op het makro-nivo speelt de kwestie van de ideologieën: bijvoorbeeld liberalisme versus marx- isme. Deze sluiten elkaar niet uit. Een sterke, volwassen samenleving zou de beste elementen van beide moeten sa- menvoegen zodat mengvormen ont- staan, die niet uitsluitend door de vrije markt en ook niet alleen door planning gekenmerkt worden. De sociaal-demo-

kratatie noemde Galtung in dit verband een goede optie. Temeer omdat het dan expliciet om een democratie gaat en daarin komen diversiteit en symbiose het meeste tot hun recht. Hij koppelde hieraan ook een pleidooi voor het refe- rendum en voor decentralisatie.

Het internationale politieke systeem wordt beheerst door de Oost-West-pro- blematiek. In de dertiger jaren is door de Sowjet-Unie de theorie van de ak- tieve en vreedzame co-existentie gefor- muleerd, die bij nadere beschouwing aan zowel diversiteit en symbiose als aan tolerantie ruimte biedt. De diversi- teit blijkt uit de co-existentie van de twee supermachten. De vreedzaamheid en de tolerantie kunnen hier opgevat worden als symbiotisch. Maar bij de be- doelingen van de Russen zette Galtung toch vraagtekens. Want waarom wordt de theorie niet binnen de Sowjet-Unie zelf toegepast? En verwachten de Rus- sen werkelijk dat er van co-existentie over een lange termijn sprake kan zijn. Of gaan ze er vanuit dat het kapitalisme tenslotte zal sterven en willen ze tot die tijd gebruik maken van de Westerse technologische kennis?

Groothedswaanzin

Op dit punt aangekomen vroeg Galtung zijn publiek om zich een wereld voor te stellen met een veilig ekologisch even- wicht, waarin diversiteit en symbiose op alle niveaus gewaarborgd zijn. Waardoor wordt zo'n wereld dan be- dreigd zo vroeg hij zich af. In de eerste plaats door de religies (met name het christendom en de islam) en de ideolo- gieën die verkondigen dat zij voor ie- dereen ter wereld het enige juiste ant- woord bieden. Galtung noemde dit ronduit groothedswaanzin waaraan - als het om een persoon zou gaan - al- lang psychiatrische hulp te pas zou zijn gekomen.

In dezelfde lijn lag zijn waarschuwing tegen het monotheïsme, dat alle macht bij één god legt. In de inrichting van de samenleving leidt dit tot hiërarchisch denken, dat afbreuk doet aan de gelijk- waardigheid van de verschillen - aan de diversiteit dus. Het laat bovendien ruimte voor het idee, dat een bepaald volk uitverkoren zou kunnen zijn. Vol- gens Galtung is juist op dit denkbeeld de Amerikaanse buitenlandse politiek gebaseerd. De Amerikanen voelen een directe relatie met god. Er staat niets tussen hen en god, ook niet het Interna- tionale Hof van Justitie in Den Haag (i.v.m. Nicaragua) en zeker niet die rare premier van Nieuw-Zeeland (i.v.m. ma- rineschepen met kernenergie). Over- rigens meet ook de Sowjet-Unie zich een religieus geïnspireerde voorbeeld- functie aan.

André Hielkema

Die Gedanken sind frei

Tijdens het muzikale ope- ningsgala van het IHEU-kon- gres in de Concertzaal van Oslo zongen humanisten uit de hele wereld het oude Duit- se vrijdenkerslied „Die Ge- danken sind frei“. Tal van luisteraars die het hoorden in de uitzending van het HV-ra- dioprogramma „Het voordeel van de twijfel“ op maandag 18 augustus wilden graag de tekst hebben. Deze luidt als volgt:

*Die Gedanken sind frei
My thoughts freely flower,
Die Gedanken sind frei,
My thoughts give me power.
No scholar can map them
No hunter can trap them
No man can deny
Die Gedanken sind frei
No man can deny
Die Gedanken sind frei*

*I think as I please,
And this gives me pleasure,
Mij conscience decrees,
This right I must treasure;
My thoughts will not cater
To duke or dictator,
No man can deny ---
Die Gedanken sind frei
No man can deny ---
Die Gedanken sind frei*

*And should tyrants take me,
And throw me in prison,
My thoughts will burst free,
Like blossoms in season.
Foundations will crumble,
And structures will tumble,
And free men will cry ---
Die Gedanken sind frei
And free men will cry ---
Die Gedanken sind frei*

(Engelse tekst: Arthur Kevess)

NIEUWE IMPULSEN VOOR HUMANISME

De Amerikaan Howard Radest, één van de IHEU-voorzitters, vatte aan 't eind het belang van het kongres nog eens samen. Hij benadrukte hoe belangrijk de talrijke ontmoetingen zijn geweest. Want behalve in de lezingen en discussies komt ook daarin de verbondenheid van humanisten uit de hele wereld tot uiting.

Het motto „*Humanists say yes to life*” vervulde daarbij een belangrijke functie. Want dat was het kader, waarbinnen men zich beraadde over de vraag, welke *eigen* bijdrage humanisten kunnen leveren in de strijd voor een betere wereld en voor de verhoging van de kwaliteit van het leven van het individu. Aan de begrippen *pleasure* van French en *diversiteit* en *symbiose* van Galtung, die voor de humanistische beweging nieuwe gezichtspunten en impulsen opleverden hebben we al aandacht besteed. Radest verwees echter ook naar de toespraken van Matthew Ies Spetter en Gerald Larue.

Larue, emeritus hoogleraar archeologie en oud-testamentisch onderzoek aan de universiteit van Zuid-Californië in Los Angeles, was de enige spreker die zijn speech wijdde aan de strijd tegen het fundamentalisme. Hij deed dit in het kader van het thema overleving. Larue wees op het apocalyptische denken van de fundamentalistische christenen wier aantal hij in de VS schatte op 40 miljoen. Hun apocalyptische verwachtingen houden in, dat de eindtijd nabij is. God zal dan ingrijpen, de uitverkorenen scheiden van de andere mensen en hen bijeen brengen in het koninkrijk gods. Fundamentalisten rekenen zich tot die uitverkorenen en zullen het einde van deze wereld dus niet betreuren. Hun tijd komt dan immers pas. Dit maakt hen onbetrouwbaar als het gaat om hun inzet voor het menselijk leven nu. Ze geloven daar niet in of beschouwen het als futiel. Humanisten verwerpen deze visie. Zoals bijvoorbeeld de psycholoog Matthew Ies Spetter, een Amerikaan van Nederlandse afkomst, benadrukte in zijn kongresrede. Hij stelde dat de menselijke mogelijkheden om oplossingen te vinden voor de problemen in deze wereld nog lang niet zijn uitgeput. Wat popmuzikanten de afgelopen jaren voor hongerend Afrika hebben gedaan, zag hij als een goed voorbeeld. Benut dergelijke inventiviteit, benut de menselijke mogelijkheden en er is reden om te hopen, adviseerde hij.

Van fundamenteel vertrouwen in de menselijke mogelijkheden (Spetter) naar vrijheid en zelfrespect via *pleasure* (French), van natuurlijke gegevens als diversiteit en symbiose naar solidariteit als morele norm (Galtung), de strijd voor het behoud van diversiteit en tegen intolerantie (Galtung en ook Bondi) en de strijd tegen religieus geïnspireerde onverschilligheid (Larue): deze en vergelijkbare stappen gaven aan de diverse programma-onderdelen van het kongres samenhang. Ook daarop was het sukses gebaseerd. Het nivo van abstraktie, waarop deze verbindingen worden gevonden, ligt natuurlijk hoog. Zodra nader onderzocht wordt, welke implicaties bijvoorbeeld Galtung's theorie in zich bergt, of wat de term „*pleasure*” van Marilyn French precies betekent, is er alle aanleiding om kritische kanttekeningen te plaatsen. De vraag blijft dan misschien over, wat Galtung, French, Spetter, Bondi en die 500 idealisten met hen in Oslo anders hebben gedaan dan zich verlekken aan een aantal kleine stukjes van een humanistisch utopia in deze nonsens wereld. Maar zelfs al is dit zo: laat het zo zijn. Want de geschiedenis van het utopisch denken leert nog altijd dat het utopia van vandaag – al is het van één persoon – de bewustwording inleidt, de inspiratie vormt en gerichte sociale en politieke eisen kracht bijzet van massagroepen morgen of overmorgen. **AH**

De lezingen van Marilyn French en Johan Galtung zullen in z'n geheel (en vertaald) worden gepubliceerd in het decembernummer van het tijdschrift *Rekenschap*. Dit is een uitgave van de humanistische stichting Socrates. U kunt dit nummer van *Rekenschap* bestellen (f 10,-) door een kaartje te sturen naar Stichting Socrates, Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht. Een postzegel is niet nodig.

Nog eens luisteren

Een cassettebandje van het programma „*Het voordeel van de twijfel*” dat uitgezonden werd op 18 augustus 1986 en geheel gewijd was aan het IHEU-kongres kan worden besteld door f 10,- over te maken op postrekening 58 ten name van Humanistische Pers te Utrecht, onder vermelding van „Het voordeel van de twijfel, d.d. 18-8-1986”.

Voorjaarsactie Steunfonds brengt meer dan een ton op

De speciale voorjaarsactie die de stichting Steunfonds Praktisch Humanisme in het voorjaar hield ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van het HV, leverde al binnen een maand meer dan 100.000 gulden op. Eind augustus was de precieze stand f 114.777,71 maar nog dagelijks komt er geld binnen op het bekende gironummer van het Steunfonds (giro 6168 dus!). Op de achterkant van de akseptgirokaart die men kreeg thuisgestuurd, kon men een enquête invullen. Meer dan de helft van de inzenders vulde ook de enquête geheel of gedeeltelijk in. Wat vooral opvalt is dat velen van mening zijn dat het Verbond veel te weinig aan publiciteit doet. Ook kon men namen noemen van mensen die belangstelling zouden kunnen hebben voor het Humanistisch Verbond en het Steunfonds. Er werden meer dan 200 suggesties gedaan.

Inmiddels heeft het Steunfonds sinds de zomer een nieuwe functionaris in dienst. Marga van der Lans (42) is de opvolger van Frits van Soestbergen die vorig jaar met pensioen ging. Zij heeft diverse functies vervuld in het emancipatiewerk, het vormings- en ontwikkelingswerk en in de volwassenenedukatie. Zij zal in de toekomst de bekende Steunfondsacties opzetten, de contacten onderhouden met de kontribuanten en indien gewenst legaten, erfenissen en nalatenschappen verzorgen. U kunt haar telefonisch bereiken op het nummer 030-322786.

500ste nieuwe HV-lid genoteerd

Eind september kon het Verbond het vijfhonderdste lid noteren die zich door middel van de bon in de brochure „Het voordeel van twijfel” opgaf.

geen uitbreiding HV-zendtijd

15 september heeft de afdeling rechtspraak van de Raad van State het beroep verworpen dat het HV in een AROB-procedure tegen het ministerie van WVC had aangespannen.

Daar was al heel wat aan vooraf gegaan. In 1982 vroeg het HV verdubbeling van zendtijd aan op grond van door ons aangetoonde groei van de humanistische beweging in Nederland. Uit onderzoek bij de kijk- en luisterdienst van de NOS blijkt namelijk dat een groeiend aantal Nederlanders affiniteit heeft met het humanisme.

In 1983 is die aanvraag toegelicht bij het ministerie. Begin 1984 heeft het HV in een zitting van de Omroepraad duidelijk gemaakt hoe tengevolge van de secularisatie en zonder dat ons ledental stijgt, er toch steeds grotere belangstelling is voor het humanisme en dat met meer zendtijd, meer mensen met onze denkbeelden in aanraking kunnen komen. De Omroepraad bracht een positief advies aan de minister uit. Deze wees echter op 26 juli 1984 ons verzoek om zendtijdverdubbeling af, onder andere op grond van een minderheid in de Omroepraad die vond dat niet overtuigend was aangetoond dat er sprake is van groei. Bovendien werd door de minister verwezen naar het stabiel blijvende ledental van het Verbond. Juist omdat het ledental bij het soort omroep dat wij zijn, buiten beschouwing dient te blijven, startte het HV tegen de afwijzing een Arob-procedure.

Dat was in augustus 1984. In de afgelopen twee jaar heeft de minister zich verweerd tegen ons bezwaar en op de zitting van de Raad van State in juni hebben wij daar weer op gereageerd. Naar wij meenden met goede argumenten. Maar helaas, hoewel 19% van de onderzochten te kennen gaf zich als humanist te beschouwen... „acht de afdeling Rechtspraak, mede in aanmerking genomen de hiervoor vermelde gegevens omtrent het ledental, daarmee een duidelijke verandering in het geestelijk klimaat van de Nederlandse bevolking nog niet in die mate overtuigend aangetoond“, aldus de uitspraak. Ook de door het HV beweerde overbedeling in zendtijd voor de kerken wordt afgedaan met hetzelfde argument als de minister hanteert: als je de 7 kerken waaruit het IKON bestaat per kerk in zendtijd en ledental middelt dan heeft het HV redelijk veel zendtijd.

Jammer, een procedure van bijna vijf jaar en nul op het request. Juist nu de belangstelling en waardering voor onze radio- en tv-programma's duidelijk toeneemt.

Juist nu zoveel mensen reageren op de aanbieding van informatie en Humanist, juist nu de ontwikkeling van het derde net (waar wij beter tot ons recht kunnen komen) onze mogelijkheden zal vergroten. Juist nu zou een verdubbeling van zendtijd ons programmatisch en organisatorisch heel goed van pas zijn gekomen. Ondertussen ligt een nieuwe aanvraag om uitbreiding al klaar. (RvdL)

Portretten in Erasmushuis

In de grote zaal van het Erasmushuis, het landelijk humanistisch centrum in Utrecht (Oudkerkhof 11) zal van 6 oktober tot en met 7 november een expositie van fotoportretten van Martien Sleutjes worden gehouden.

Hoewel hij pas sinds kort met zijn foto's in de openbaarheid treedt, is Martien Sleutjes (33) al twaalf jaar een gepassioneerd portretfotograaf. Hij is voornamelijk autodidakt, maar volgde ook een scholingskursus bij de journalistieke fotograaf Eduard de Kam.

Zijn werk bestaat grotendeels uit portretten, zowel van mannen als van vrouwen. De tentoonstelling bestaat uit drie gedeelten, overeenkomstig de ontwikkeling in zijn fotografisch bezig-zijn. In de laatste periode maakt hij veel foto's in geïmproviseerde studio's, zowel portretten als halfnaakten en naakten van vrienden en kennissen. Hij sluit in dit opzicht aan bij de fotokunst van Hans van Manen en Erwin Olaf. Deze fotografen hebben hem ook aangezet tot exposeren en publiceren, hetgeen reeds resulteerde in exposities in Amsterdam en Rotterdam. Voorts publiceerde Martien Sleutjes in verschillende tijdschriften, waaronder Homologie, Rosa Flieder, Lover, Humanist en De Nieuwe Linie.

De toegang tot de foto-expositie is gratis.

Zelfdoding na een kernramp moet mogelijk zijn

Het bestuur van het Humanistisch Verbond is van mening dat zelfdoding mogelijk moet zijn (en dus mogelijk moet worden gemaakt) in het geval van een ramp met kernwapens of kernenergie. Uitgangspunt hierbij is het humanistische principe van het recht op zelfbeschikking van ieder mens.

Na een grote kernramp zullen de verschikkingen zo groot zijn dat doeltreffende medische opvang onmogelijk zal zijn. Ter voorkoming van een immens en massaal lijden moet slachtoffers een beslissing over eigen dood worden ge-

boden. De overheid heeft daarbij de morele plicht hiervoor de mogelijkheden te bieden. Bijvoorbeeld door het verstrekken van een zelfdodingspils. Want het is diezelfde overheid die door haar kernenergie- en kernwapenbeleid in hoge mate verantwoordelijk kan worden gesteld voor een kernramp.

Ook moet de overheid duidelijke en reële voorlichting geven aan haar burgers over de gevaren van kernenergie en kernwapens, alsook over de mogelijke gevolgen van een kernramp en de (on)mogelijkheden van hulp.

**Humanistisch voorman herleeft
in roerig Amsterdam**

DRIEHONDERD ANTONS OP CONSTANDSEDAG

Op het hoogtepunt van zijn faam, verworven na een lange strijd voor z'n ideeën, wiebelt wijsgeer-schrijver-anarchist Anton Constandse over een plankje, tussen hemel en aarde enerzijds, en Maagdenhuis en een pand aan de overkant anderzijds. Het is 1969 en rebellerende studenten hebben de universiteit bezet.

De zeventigjarige Constandse, voor de oorlog slechts in kleine kring bekend, daarna in vergetelheid geraakt, en nu tot eigen verbazing als coryfee van de studentenbeweging gekoesterd, leeft hartstochtelijk met de bezetters mee, wil hoe dan ook met hen praten, maar de politie heeft de hele omgeving afgezet. Alleen nog via het hooggelegen plankje is het pand te bereiken.

Constandse aarzelt geen ogenblik – tot schrik van z'n vrienden. Hij stapt op de plank, met z'n onafscheidelijke akten-tas, die veel te zwaar is, en hem onvermijdelijk in de diepte zal sleuren, maar die hem gelukkig op het laatste ogenblik wordt afgepakt.

Angstig oogt men hem na, maar Constandse geniet, van de studentenbeweging, van de jaren zestig, en van loon naar werken. Halverwege draait hij zich om, en roept grijnzend: „Zoiets heb ik nou nog nooit gedaan!” Even later trekken de bezetters hem gauw door het raam naar binnen.

Ongebonden

Dit verhaal, en vele andere, vertelde men elkaar met graagte op de Anton Constandsedag van 13 september, georganiseerd door het Humanistisch Studiediecentrum Nederland, in de Amsterdamse Kleine Komedie. Historische grond: hier voerde Constandse, vorig jaar gestorven, ruim een halve eeuw geleden z'n wijd en zijd gevolgde twist-gesprekken met vertegenwoordigers van het christelijk geloof.

Het werd op 13 september, Constandses geboortedag, een familiebijeenkomst in dubbele betekenis. Niet alleen de nabestaanden van Anton Constandse zitten in de zaal, maar ook, volgens Prof. dr. P. Thoenes, voorzitter van het HSN, allerlei leden van „deze wat ongebonden wereld van vrijdenkers, anarchist en humanisten” („En socialisten!”), roept een dame in de zaal).

De opkomst verbouwereert iedereen. De organisatoren, gewend aan dunne zaaltjes met een mens of vijftientig, zijn zenuwachtig verrukt, en één van de voorbereiders kan er niet over uit: geen zestig, geen honderd, maar ruim driehonderd mensen zijn komen opdagen. Stokoude anarchist, jonge pun- kers, en al wat daartussenin nog denkbaar is, ongebonden, maar wel verbonden: de wil om er een gezellige en vooral bruisende verjaardag van te maken, staat op ieders gezicht te lezen.

Daarbij maakt de verbondenheid rond de voormannen van de beweging, de „profetische” gestalten van Multatuli en Constandse, met hun unieke „innerlijke vuur” (*de begeleidende map*) er een welhaast negentiende-eeuwse Dageraadsbijeenkomst van. Of is het woord kerkdienst zo nu en dan ook op z'n plaats? Wél op het punt van gewijde eerbied („En dan wil ik nog graag dat iedereen hier weet hoe lief Anton in z'n laatste jaren voor Gerda heeft gezorgd”). Maar niet op het punt van gewijde stilte: geen spreker voert het woord of de zaal, gevuld met driehonderd Anton Constandsen, leeft hartstochtelijk mee. Al discussiërend, al aanvullend, en bij gelegenheid dwarse meningen spuiend. Allemaal weten ze het beter: „Heeft ú Anton soms veertig jaar lang gekend? Nou dan!” Van het voordeel van twijfel heeft niemand last: kerk, kroeg en kapitaal zijn weer even volksvrijand nummer één.

„U hebt geen aanmoediging meer no-

dig”, zegt Mies Bouhuys, voorzitter van het later op de dag gehouden forum, droog. En wat de volte betreft, staat zelfs spreker Bram van der Lek, toch wel wat gewend zou je zeggen, perplex: „Ik sta de laatste jaren voor steeds legere zalen, en nu ineens dit”. Kortom: Constandses jaren zestig zijn weer even terug, voor een dag. Prof. Thoenes zegt 's morgens al bij de opening dat het wat hem betreft ook niet anders moet dan zo: „We houden hier geen plechtige herdenkingsbijeenkomst. Nee, het gaat ons erom dat we Constandse en z'n werk levend houden”. Een vrouw uit de zaal brengt dat meteen in praktijk, onderbreekt subiet de openingstoespraak, en vraagt aandacht voor het lot van vier mishandelde Chileense studenten. Met succes: aan het eind van de middag gaat een eenparig onderschreven telegram aan minister Van den Broek op de post.

Harmonisch

„In niets neutraal” heeft men de dag genoemd, naar een uitspraak van Constandse zelf. Rudolf de Jong, die anarchistische dokumenten verzamelt op het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis, wil toch wat schakering daarin aanbrengen: „Ik zou bij Constandse liever spreken van geëngageerde neutraliteit. Bij hem waren strijdbaarheid en een wat afstand nemende beschouwing een harmonisch geheel. De „C” van Constandse is ook de „C” van „cultuur”. Voor hem was cultuur iets heel tastbaars: de mens, zijn geluk, de beschaving, de maatschappij, een betere wereld en wat je met dat alles doet. Studie en betrokkenheid gaan daarom bij Constandse hand in hand. Letterkunde, wijsbegeerte en verdieping in de politiek brengen hem bij het vrijdenken en het socialisme. Die beide doen hem op hun beurt uitkomen bij de anarchistische beweging. Dáárin kwamen voor hem socialisme en atheïsme bij elkaar.”

Na Rudolf de Jong is de spreekbeurt aan Prof. Wim van Dooren uit Utrecht, die samen met Anton Constandse in 1975 het boek „Atheïsme, Humanisme, Socialisme” schreef, en nu een gedegen uiteenzetting geeft van de wijsgerige achtergronden van Constandses denken,

zoals die zijn te vinden bij de negentiende-eeuwse anarchist Bakoenin, en vooral „bij de veel te weinig bekende“ Guyot. Het blijft dermate stil in de zaal, tamelijk ongewoon voor deze dag, dat we aannemen dat die onbekendheid ook hier het geval is.

Van Dooren: „Voor Guyot kent het leven twee kanten. Enerzijds is het opstandig en rebellerend, anderzijds vasthoudend, konservatief of dogmatisch. Het leven is een actieprincipe, het groeit altijd door, in egoïstische of kollektieve vorm, maar aan dat doorgroeien mag een mens z'n optimisme ontleenen, dat er ook vele goede gelovigen zijn. Kijk maar naar de bevrijdingstheologie in Zuid-Amerika, of naar mensen die op grond van hun geloof voor geweldloze weerbaarheid kiezen. En toch bleef Constandse erbij: iedereen moet onafhankelijk en los van godsdienst en religie nadenken. Maar, Constandse geloofde zelf in zoiets als „het zedelijk goede in de mens“. Dat was zijn geloof. Is dat dan niet te vergelijken met wat mensen in een godsdienstige sfeer geloven?“

Nee, vindt de zaal, dat is het niet. „Het geloof is het grootste gevaar!“ wordt van alle kanten geroepen wanneer Van der Lek het podium heeft verlaten. „Multatuli en Constandse zeiden het al: kerk, kroeg en kapitaal zijn de grootste boosdoeners, en daar moeten we nu niet aan gaan tornen“, roepen anderen die dag nog vele malen. En Prof. Thoenes voegt daar vanaf het podium aan toe: „Er zijn hier enkele sprekers die zeggen niet te begrijpen waarom Constandse zo fel op godsdienst gebeten was. Nu, ik moet zeggen: voor mij is dat juist een van de aardigste trekjes van Anton“, en een instemmend applaus begeleidt zijn woorden.

Een mevrouw uit het publiek kan toch wel met Gortzak en Van der Lek meedenken: „Die anti-godsdienstigheid van Anton Constandse was eigenlijk ook een soort geloof“, maar vrijwel niemand is het met haar visie eens: „De Kerk is een gevaar, omdat ze het denken van de mensen vertroebelt, waardoor ze gekluisterd raken in slavernij“. Zei Constandse het ook niet zo? Ja: „Ik vind de godsdienst zo gevaarlijk“, zei

zaal: „Kerk is een ander woord voor macht. Kijk maar hoe de Kerk en de geestelijke leiders zich keer op keer weer aan de kant van de machthebbers scharen. Kijk maar hoe ze altijd weer de kernwapens goedkeuren en ons daarmee opzadelen“.

Geen last

Na een levendig ochtenddebat volgt een nog roeriger middagzitting met een forum onder leiding van schrijfster Mies Bouhuys. De stemming zit er na vanochtend goed in en kan haast niet meer stuk. Een betere verjaardag kon Constandse zich niet wensen. Het thema luidt: „Ben je nou gelukkig?“

Mies Bouhuys: „Die zin moet je uitspreken zoals Constandse hem vaak als vraag aan Jan en alleman stelde: op licht spottende toon. Maar met diezelfde lichte spot kon hij die vraag ook aan zichzelf stellen“.

Lang zal het echter niet over de gestelde thema's gaan, want „de godsdienst“ ligt ieder nog steeds zwaar op de maag. Fries de Vries, medewerker van „De Vrije Gedachte“: „Ook in Nederland is de Kerk als machtsinstituut een gevaar van de eerste orde“, en allerlei sprekers en spreeksters in de zaal vallen hem weer bij: „We hebben niets tegen individuele gelovigen, maar het gevaar begint waar de godsdienst wordt geïnstitutionaliseerd“. Zal het die middag nog tot een spontane beeldenstorm door Amsterdam komen? De stemming is er naar, maar zover komt het gelukkig niet. Wel wil iemand nog iets kwijt over het immorele karakter van de godsdienst: „De godsdienst leert dat er een God is die oordeelt over leven en dood. Dat is niet alleen het absurdeste dat je je kunt voorstellen, het is ook nog in- en intreurig. Ga maar na hoeveel mensen er daardoor in angst moeten sterven. Daarom is er niets mooiers dan de gelovigen van hun geloof te bevrijden.“ Ook al omdat geloof het denken tegenhoudt, meent een ander: „De godsdienst heeft de mens altijd geremd in z'n kunnen en kennen“. Na iedere nieuwe toevoeging volgt weer luid applaus en instemmend geroep.

Forumlid Harm van Houten, al sinds z'n jonge jaren bevriend met Constandse, wil de zaak toch vanuit een iets genuanceerder hoek zien. „Ik ben ook atheïst, natuurlijk. Toch merk ik dat ik in onze wereldwinkel al vele jaren heel goed met christenen kan samenwerken. Ook in milieu-actiegroepen kom ik ze tegen, en dat gaat heel goed. Van die godsdienst heb ik dan geen last, ook als ik lang met ze praat. Ik verzorg ook vaak spreekbeurten op christelijke scholen. Dat gaat uitstekend. De godsdienst wordt hier teveel als iets gevaarlijks voorgesteld. Ik denk dat je moet erkennen dat er meerdere wegen zijn om het leven zinvol te maken. Het is niet zo belangrijk óf en wát je gelooft, het is meer wat je ermee dóet.“

hij in een vraaggesprek, „omdat de mensen dan in twee werelden leven, een werkelijke wereld en een onwerkelijke wereld. Die twee doorkruisen elkaar op allerlei manieren; het leven wordt beheerst door een waan“. Een vrouw vanachter de mikrofoon in de

Maar dan heeft hij de sprekers uit de zaal verkeerd begrepen, meent een jongeman: „Natuurlijk zijn er goede christenen. Maar het gaat om Kerk en geloof als instituut, niet om persoonlijke overtuigingen van mensen. En je moet ook kijken naar waar godsdienstige ideologieën toe leiden.”

Oltmans

Eén forumlid is tot dan toe nog steeds niet aan het woord geweest, maar heeft verveeld voor zich uit zitten staren met strakke blik: de publicist Willem Oltmans.

De discussie gaat over de staat als apparaat, als machtsinstituut, als vorm van „bewapend kapitalisme”, om een omschrijving van Constandse te gebruiken. Een meisje uit de zaal hoort daarin te weinig „de mens” terug: „Een staat bestaat niet alleen uit mensen, maar wordt ook nog gemaakt door mensen. Ook de instituties binnen een samenleving gaan weer terug op mensen, op personen”. En ze knoopt er nog een beschouwinkje over de vrije wil en de ook voor Constandse zo kenmerkend is. En door die zekerheid van groei en optimisme heb je ook geen regels nodig,

geen opgelegde moraal of organisatievormen. Moraal zit in het leven zélf, niet als opgelegde regel, maar als instinct van binnenuit”. Een beleefd, maar gemeend applaus uit de zaal: het gaat over Constandse, dan is het al goed.

De godsdienst

„De volgende spreker, Joop van Tijn, kan helaas niet komen”, meldt de voorzitter. „In zijn plaats hebben we journalist Wouter Gortzak bereid gevonden”. Een zucht van teleurstelling gaat door de zaal.

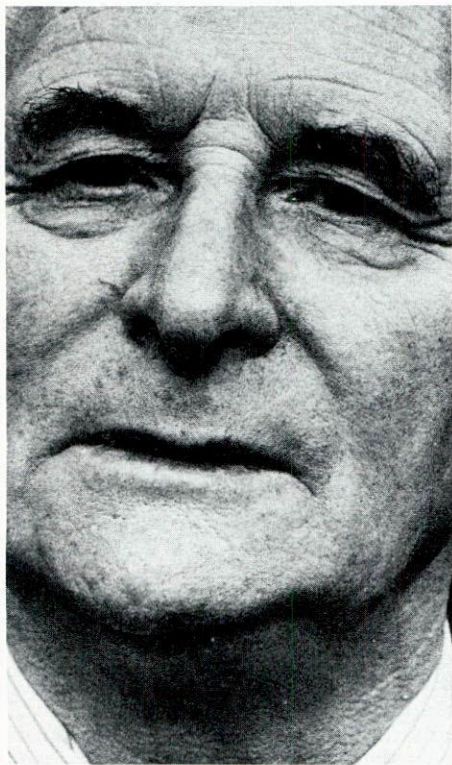
En toch heeft Gortzak een smeug verhaal, grotendeels ter plekke uit de mouw geschud en aaneengerist door anekdoten. „Er waren in die jaren zestig achter het scherm heel wat ruzies bij de VPRO, en die gingen hard tegen hard. Dan kwam Constandse binnen, keek om de hoek, en zei: „Jongens, niet staken hoor, dat zal het vast wel niet waard zijn”. Dan ging hij weer weg en kwam een week later terug, om te vertellen vast te stellen dat het personeel inderdaad niet tot staking was overgegaan, al heeft het er vaak om gespannen.”

De zaal licht breeduit, maar even later slaat de stemming enigszins om wanneer Gortzak ook nog wat diepzinniger noten kraakt. „Ik heb nooit goed kunnen vatten waarom Constandse zo fel tegen de godsdienst tekeer ging, en juist op dit punt zo verbeteren was”. Dat steekt de vrijdenkers in de zaal en vanaf dat ogenblik is „de godsdienst” geen ogenblik meer uit de lucht. De gehele dag door zal hij telkens weer terugkeren, ongeacht het thema of punt van behandeling.

Bepaald geen water op het vuur gooit Bram van der Lek, die opent met de opmerking dat Constandse wel eens te simplistisch was in z'n tekening van de wereldpolitiek. „Dat was juist z'n kracht!”, roept een mevrouw van de galerij.

„Voor ons arbeiders maakte hij de dingen begrijpelijk, dat danken we juist aan zijn eenvoudige manier van uitleggen”. „En kom daar vandaag de dag nog 'ns om!”, roept een ander van achter uit de zaal. „Tegenwoordig zijn er geen echte arbeiders meer. En waarom niet? Ze zitten allemaal passief voor de tv met borrelnootjes! En zo heeft de maatschappij hen gemaakt.”

'ANTON WILDE HEINE, NIETZSCHE E

Anton Constandse wordt op 13 september 1899 in Brouwershaven geboren, in een doopsgezind gezin met vijf kinderen. Een eenvoudig middenstandsmilieu. Z'n vader overlijdt wanneer Anton vijf jaar oud is, wat de financiële positie wat wankel, maar toch niet echt zorgelijk maakt. De kinderen krijgen een vrijzinnige opvoeding en er mag tamelijk veel.

In 1914 begint Anton aan een onderwijsopleiding, aanvankelijk in Dordrecht en nadien in Den Haag. Door de oorlogsomstandigheden en de mobilisatie heeft hij veel tijd om te lezen: Multatuli, Nietzsche, Heine. In de internationale politiek is het spannend en Anton volgt de gebeurtenissen en ontwikkelingen op de voet: de oorlog, de Russische Revolutie en de debatten over beide, Anton voelt zich het best thuis bij de anarchisten, die de kommunistische coup in Rusland met sympathie volgen, maar tegelijkertijd bezorgd en kritisch een oogje in het zeil houden.

In 1917 richt hij met anderen het jongerenblad „Minerva” op, dat zich keert „tegen alles wat oud en verrot was”. Een jaar later sluit Anton zich aan bij een sociaal-anarchistische jongerenorganisatie, en begint felle artikelen te schrijven over de behoudende koers van de Kerk op maatschappelijk gebied. Ook vervult hij spreekbeurten in het hele land, waarin hij het opneemt voor de opkomende vredesbeweging, die nooit meer een herhaling van de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog wenst. Antons anti-militaristische houding brengt hem nog nader tot het anarchisme. „Je bent tegen oorlog. Dan ben je ook tegen de staat”, zegt hij later. Want „de uiterste konsekwentie van je anti-militarisme is toch dat je de staat zoals hij nu is, afwijst.”

Rudolf de Jong noemt deze tijd de optimistische periode van Anton: „De kultuur zou door een proletarische revolutie een grote sprong voorwaarts maken, zo meende hij, een sprong naar een betere wereld. Anton Constandse was in het uitdragen van die visie een zending. Hij was verfrissend, fel, en soms

ook wel een beetje kwetsend.”

Ook op godsdienstig gebied zoekt Constandse de „uiterste konsekwentie” (een kenmerkende Constandse-term) van z'n overtuiging. „Als je uitgaat van de filosofie”, redeneert hij, „dan kom je in botsing met alle godsvoorstellingen, en dan kom je bij het atheïsme (...) waarin je niet uitgaat van het bestaan van een God, en dus ook niet van een gezag dat daardoor gelegitimeerd wordt.” Via een andere invalshoek probeert hij eveneens de pijlers onder het christendom te doen wankelen. „Heeft Jezus geleefd?”, vraagt hij in 1927 in de vorm van een brochure. Hij beantwoordt de vraag, in het voetspoor van radikale Duitse en vooral Nederlandse theologen, op historische gronden, ontkennd.

Steeds meer ontwikkelt Constandse het verlangen naar volstrekte onafhankelijkheid, en naar een rijkgeschakeerd schrijverschap. „Hij wilde tegelijkertijd een Heine, een Nietzsche, en een Multatuli zijn”, zegt Mies Bouhuys op de studiedag van 13 september. En zo ziet in de jaren twintig en dertig een stroom van publikaties het licht: anarchistische bladen, brochures over actuele politieke vraagstukken, geschriften over filosofen en grote schrijvers, maar ook twee romans. Een artikel over west imperialisme doet hem in 1927 zelfs nog in de gevangenis belanden, wat hem nadien nog een aantal malen overkomt.

Wereldkrisis

Meer en meer doemt een nieuwe wereldkrisis op in het verschiet. Met zorg neemt Anton de fascistische ontwikkelingen in Italië en Duitsland waar. „Z'n hoop verflauwt”, aldus Rudolf de Jong

Weer mis

Even later is het weer mis. Van der Lek, aansluitend bij Gortzak: „Wat ik nooit heb begrepen, is Constandses felle anti-godsdienstigheid. Wat h  d hij toch met godsdienst? Dat hij in z'n jeugd zo fel atheïstisch was, okee, dat hoort erbij. Maar dat hij op z'n tachtigste daar nog zo aangebrand over kon raken, daar kon ik nooit goed bij. Ik zie zelf dat goedheid van de mens aan vast.

Willem Oltmans begint te schuiven. „Geklets, allemaal geklets“, mompelt hij halfluid, en heeft meteen de lachers op z'n hand. „Die juffrouw, dat schattige lieve meisje daar, begint over mensen te praten, over vrijheid, over de *mind*. Maar hoe komen al die mensen dan aan die *shit* in hun *brain*? De *personality* wordt al v  r het zesde jaar gehersenspoeld“, orakelt hij als een Indiase yogi. „De mensen denken niet, ze worden gekodeerd, en wel met een grote dosis afval, van Oranjestad tot Bakoenin en Roms-Katholieke Kerk. Het is *mere shit*. Het dekodeeren van die *mind*, dat is de moeilijkheid.“

„Maar een heleboel mensen hebben in hun jeugd   k op de een of andere ma-

nier liefde gekregen“, probeert het meisje nog, maar Oltmans maakt korte metten: „Ach lieve schat, je bedoelt toch gewoon dat je op zoek bent naar een verloofde. Dan verwijs ik je naar Vrij Nederland, die hebben een hele pagina kontaktadvertenties. Maar wij hebben het hier vanmiddag over iets anders“. De zaal buldert van het lachen. „Jij kunt helemaal niet nadenken“, rondt Oltmans z'n beschouwing af, „jij moet nog helemaal beginnen“.

„Wat bent u arrogant!“, zegt het meisje geschokt, en anderen vallen haar bij. Oltmans kijkt rond: „Wie noemt mij daar arrogant? Nou, ik lust u rauw!“ En tegen een ander: „Met u wil ik zo meteen nog in de clinch“.

Anti-feministisch

Het loopt allemaal uit in groot gejoel. De ene helft van de zaal vindt het prachtig, licht en klap, de andere helft is boos en schreeuwt. 't Is niet meer te verstaan. En Oltmans, met het voordeel van een mikrofoon, schreeuwt nog het hardst: „En waar  m mag ik u geen „juffrouw“ noemen? Dat was als komplimentje bedoeld! U bent niet goed bij uw hoofd!“

Het eerste meisje staan de tranen in de ogen, de feministen staan in rijen achter de mikrofoon te wachten: „U bent zo anti-feministisch“, begint een mevrouw, die Oltmans onverbeterlijk „Oltmans“, en Mies Bouhuys telkens „Mies Bouwman“ noemt. „Maar ik zie dat u zich heel vrouwelijk heeft opgemaakt“. Doch Oltmans ontkent heftig: „Ik heb helemaal geen opmaak! En wat dat feminisme betreft, ga ik helemaal niet tegen de geest van Constandse in. Wie heeft hem het langst gekend, u of ik? Precies!“

Mies Bouhuys tracht telkenmale hardnekkig de discussie weer op het thema te brengen, door de feministen een eigen dag over Constandse te willen laten verzorgen, „en daar mag meneer Oltmans dan niet bij zijn“. Maar het lukt pas wanneer ze wijst op de onverbidelijke klok. „We zijn niet uitgepraat over Anton Constandse“, sluit ze af, „en dat is misschien wel de grootste eer die we hem kunnen bewijzen“.

„Ik moest de zaal toch een beetje oppepen“, hoor ik Oltmans buiten zeggen.

Frits Stoffels

MULTATULI TEGELIJK ZIJN'

op de Anton Constandsedag, „hij is minder fel en optimistisch. Want het gaat met de wereld een heel andere kant op dan hij gehoopt en gedacht had. Voor hem was het fascisme de kultuur op haar kop. Het belichaamde al wat hij bestreed: militarisme, ongelijkheid en onzelfstandig, volgzzaam denken. Langzamerhand raakt z'n anarchisme wat op de achtergrond, omdat hij ziet dat de maatschappelijke voorwaarden ervoor vernietigd zijn. En omdat hij alles wil opgeven voor de strijd tegen het fascisme. Die strijd staat bij hem nu vooraan, en verdringt al het andere.“

Nog even flakkert er hoop bij het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog, waarheen zich ook Anton als vrijwilliger spoedt. Daarna (al in 1938) staat voor hem vast, juist wanneer iedereen weer wat zonniger naar de toekomst kijkt, dat de crisis op een nieuwe wereldoorlog zal uitlopen. In 1939 houdt Constandse alleen nog lezingen over apolitieke onderwerpen, en geeft hij les in de luwte van een partikuliere school in Den Haag, wachtend op wat komt. En inderdaad: de nazi's pakken Constandse al in oktober 1940 op. Ze brengen hem als gijzelaar in het kamp Buchenwald (en later in Nederlandse kampen) onder, tot september 1944. In de kampen ziet hij het beulswerk van de fascistische van dichtbij: het sadisme, het doodranselen, het sterven van mensen als ratten.

Na de oorlog

In 1945 breekt een nieuwe tijd aan en de kultuur lijkt zich te herstellen. Toch stort Constandse zich niet meer zo fel in z'n vooroorlogse strijd, aldus Rudolf de Jong. „Dit was z'n periode van beschou-

wende neutraliteit. Hij wilde, ondanks z'n blijvende geëngageerdheid, geen uiterste konsekwenties meer trekken.“ In deze jaren is Constandse actief voor het Humanistisch Verbond, de NVSH, en de vrijdenkersbeweging. En beroepsmatig als buitenlandredakteur van het Algemeen Handelsblad, zo herinnert zich Wouter Gortzak op de Constandsedag. „Hij had daar grote vrijheden, en dat nog wel bij het bourgeoisblad van het Amsterdamse havenkapitaal. Hij duldde geen enkele inmenging van de hoofdredactie. Het verhaal gaat dat Constandse, toen de hoofdredakteur zich t  ch een keer op zijn kamer vertoonde, hij deze, zonder dat de man nog maar iets gezegd had, met kop en kont buiten de deur zette.“

De jaren zestig doorbreken z'n periode van betrekkelijke sluimering. Gortzak: „Met de rebellie van de jaren zestig maakte hij een wederopbloei door en dreef opnieuw omhoog, niet in 't minst tot eigen verbazing, zelfs meer dan ooit tevoren.“ Hij gelooft weer meer in z'n aloude idealen en denkt dat er kansen zijn op een open en vrijzinnige maatschappij zoals die hem in z'n vroegere anarchistische jaren voor ogen had gestaan. Bram van der Lek, die in 1979 een klassiek geworden vraaggesprek met Anton Constandse voerde, zegt daarover: „In die latere jaren greep hij toch weer terug op dat oude anarchisme. Hij zei: Ik zie zoveel voorbeelden van emancipatiebewegingen, van vrijheidsstrijd, om me heen, dat ik zo'n betere wereld gewoon mogelijk acht.“

Hij gaat schrijven voor alle grote linkse opiniebladen. Maar landelijke bekendheid verwerft hij vooral als politiek komentator bij de VPRO. Door z'n robuuste

meningen, maar niet in 't minst ook door 'n neuzige stem, vertelt Wouter Gortzak, en hij probeert Constandses stemgeluid en woordgebruik te vangen in een nasale nabootsing („Opnieuw, luisteraars, heeft het Amerikaanse imperialisme nietsontziend toegeslagen“).

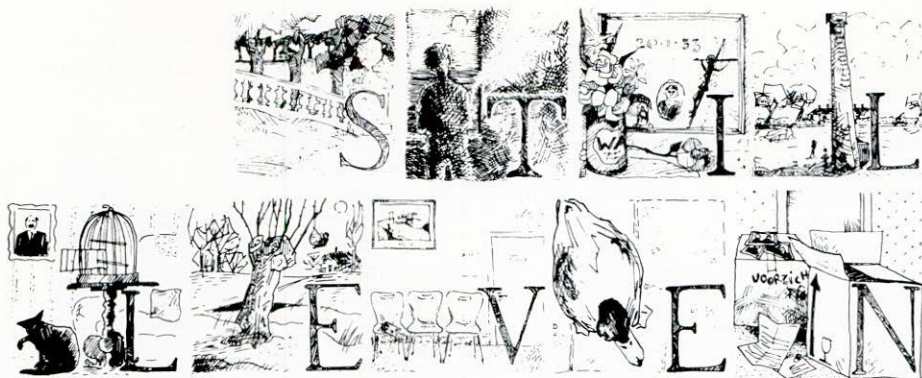
Toch vond Bram van der Lek juist dit tijdperk niet Constandses sterkste: „Ik besef dat ik nu een heiligschennende opmerking maak. Maar soms vond ik z'n uitspraken over de wereld te simplistisch. Het was altijd de Verenigde Staten dit, de Sovjet-Unie dat, een beetje teveel kreten. Dan dreigde hij een linkse Hiltermann te worden en daarvan kreeg ik soms de kriebels. En t  ch wist hij je ondanks alles altijd weer te inspireren en je solidariteit aan te wakkeren.“

Weer helemaal oké

In het bijzonder verovert Anton Constandse zich een toonaangevende plek onder de jeugdige rebellen van de jaren zestig. Gortzak: „In die tijd was iedereen tussen de dertig en de zestig bij voorbaat verdacht. Maar iemand als hij, de zestig gepasseerd, was weer helemaal oké. Voor het eerst in z'n leven kreeg hij te maken met   cht volle zalen. En hoe bescheiden hij ook was, en zichzelf onbelangrijker vond dan ideeën, hij was ijdel genoeg om ervan te genieten. Ook voelde hij zich verantwoordelijk voor al die mensen die nu, meer dan ooit, zich in zijn ideeën konden vinden. Dan verkondigde hij voor hen z'n ideeën met grotere stelligheid dan hij eigenlijk voor zichzelf kon verantwoorden, want hij was minder stellig dan hij vaak leek. Maar het onderdrukken van z'n eigen

Stilleven Koos Meinderts voltooid

De serie Stillevens van Koos Meinderts (met tekeningen van Annette Fienieg) is voltooid. Negen afleveringen lang schetste hij op de achterkant van de Humanist gebeurtenissen uit het leven om even bij stil te staan. Met ingang van het volgende nummer van de Humanist zal Koos Meinderts een nieuwe serie starten.

twijfels zag hij als verplichting aan z'n publiek, dat minder zelfverzekerd was en tegen hem opkeek."

In 1968 wordt Constandse gastdocent aan de Universiteit van Amsterdam, en geeft les in de geschiedenis van Latijns-Amerika. „Wat heb ik die mensen nu te vertellen?“, vraagt hij zich in alle bescheidenheid af. Maar die zorg blijkt overbodig. Mies Bouhuys was erbij: „De eerste keer was het een klein zaaltje met vijftig mensen, de week daarop een groter met honderd. Van toen af ging z'n faam als een lopend vuurtje door de universiteit: in de derde week een nog grotere zaal met driehonderd mensen. Daarna waren er geen grotere zalen meer, en zat iedereen overal: op de grond, in de vensterbanken, langs de muren.“

In z'n laatste levensjaren blijft Constandse hoop gloren. Maar ook ziet hij de wereld in groeiende mate bedreigd, waarbij hij vooral vreest voor een derde wereldoorlog, en bezorgd is over de verpaupering in de arme landen. Het verschijnsel-Reagan baart hem bijzondere zorgen, weliswaar niet in dezelfde mate als eertijds het fascisme en het fenomeen-Hitler, maar als teken van verdomming van wat Constandse onder cultuur verstaat. Rudolf de Jong: „Al zag hij vaak overal Amerika en de CIA achter zitten, toch was hij niet zozeer anti-Amerikaans; wél was hij bang voor de bedreiging die van een dergelijke machtspositie uitgaat.“

Tot aan z'n dood, in Den Haag vorig jaar op 23 maart, blijft z'n optimisme altijd weer door alles heen klinken, en ziet hij het vergezicht van een betere, dat wil bij Constandse zeggen: anarchistische, samenleving scherp voor ogen. Hem werd wel verweten dat hij in z'n tweede levenshelft het anarchisme had laten vallen, maar dat wimpelde hij af, met een verwijzing naar de titel van een van z'n boeken: „Ik spuug niet in de bron waaruit ik gedronken heb.“

Frits Stoffels

Humanistisch Studiecentrum Nederland (HSN)

vraagt om assistentie bij de coördinatie en de algemene gang van zaken, het voorbereiden en organiseren van vergaderingen, het onderhouden van contacten en het geven van administratieve steun zoals archivering en documentatie een

medewerker m/v
voor 15 à 20 uur per week

Vereisten: Akkuratessie en een goede beheersing van de Nederlandse taal in woord en geschrift; typevaardigheid (steno) en contactvaardigheid. Bereidheid om ook in de avonden werkzaamheden te verrichten. De standplaats is Amsterdam; ten dele zullen werkzaamheden in 's-Gravenhage plaats vinden.

Salaris voor 20 uur bedraagt, afhankelijk van opleiding en ervaring van minimaal f 1.261,13 tot maximaal f 1.611,17 per maand. Inlichtingen en sollicitaties: studiesecretaris HSN, Sarphatistraat 4 te Amsterdam, tel. 020-262445. Postadres: Postbus 71, 1000 AB Amsterdam.

(advertentie)

Bij het CENTRAAL BUREAU van het HUMANISTISCH VERBOND is de functie vakant van

HOOFD AFDELING VERENIGINGSZAKEN (m/v)

Het afdelingshoofd zal leiding geven aan de werkzaamheden van de afdeling en haar medewerkers t.b.v. de ondersteuning van

- besturen van gemeenschappen, gewesten en landelijk georganiseerde groepen;
- activiteiten georganiseerd onder verantwoordelijkheid van bovengenoemde besturen en groepen, zowel t.b.v. de vereniging als voor de samenleving.

Daarbij is het afdelingshoofd verantwoordelijk voor het doen van beleidsvoorstellen en de totstandkoming en realisatie van werkplannen.

Het betreft een nieuwe functie als gevolg van een recente reorganisatie. Het afdelingshoofd heeft als eerste taak het vorm geven aan de afdeling welke een omvang heeft van ca. 10 medewerkers.

Van kandidaten wordt verwacht:

- een universitaire opleiding sociale wetenschappen of vergelijkbaar niveau;
 - ervaring in een leidinggevende functie,
 - een goed organisatievermogen,
 - bij voorkeur ervaring met bestuurlijke structuren in een grote vereniging,
 - bezit van het diploma Humanistisch Opleidings Instituut (H.O.I.) dan wel bereidheid tot het volgen van studie aan het H.O.I. strekt tot aanbeveling.
- Kandidaten dienen de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond te onderschrijven.

Een psychologisch onderzoek kan deel uitmaken van de sollicitatieprocedure. De arbeidsvoorwaarden zijn overeenkomstig de CAO-Welzijn. Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, tot max. f 5.356,48 bruto per maand. De pensioenregeling PGGM is van toepassing. Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij H. Baas, directeur, 030-318145. Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen zenden aan het Humanistisch Verbond t.a.v. mw. A. van der Rijst, personeelsfunctionaris, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Doodstraf op RTV

In de maand oktober staat in de uitzendingen van de radio- en televisieprogramma's van het HV vooral de doodstraf centraal. Maandag 13 oktober praten in het radioprogramma *Het voordeel van de Twijfel* mensen van Amnesty International over het hoe en waar de doodstraf in de wereld voorkomt. Ook wordt een aktie gevolgd voor een 16-jarig Amerikaans meisje dat ter dood veroordeeld is. Daarnaast een interview met Herman Franke over de geschiedenis van openbare strafvoltrekkingen in Nederland in de vorige eeuw.

In de vroege avond volgt dan in het televisieprogramma *Kwartslag* de film „Death and the mistress of delay”. Deze boeiende documentaire gaat over de strijd om de doodstraf in de Verenigde Staten. Daar werden in 1972 alle doodstrafstatuten opgeschort door de Hoge Raad.

Maandag 20 oktober

In vervolg op de uitzending van 13 oktober praten enkele gedetineerden over de zin van het leven.

Deze maand op de HV-radio

6 oktober: Magazine

Waarin o.a. de rubriek van Theodor Holman, HIVOS: de vrouwen van Zimbabwe, hoe bevrijden ze zich uit hun achtergestelde positie? Verder muziek gemaakt door vrouwelijke Zimbabwische muzikanten.

RADIO & TELEVISIE

HV-RADIO
Het Voordeel van de Twijfel
maandag van 12.05 tot 13.00 uur
op Radio 5

HV-TELEVISIE
Kwartslag
maandag van 19.17 tot 19.27 uur
op Nederland 2

13 oktober: Doodstraf

20 oktober: Nicaragua I

Ruud Jans had een uitgebreid interview met de ambassadeur van Nicaragua in Nederland, Carlos Arguello Gómez. Hij vertelt over zijn persoonlijke ervaringen met de Somoza-diktatuur; hij reageert op de kritiek die velen hebben op de mensenrechten-situatie in zijn land.

27 oktober: Nicaragua II

Vervolg gesprek met de ambassadeur van Nicaragua.

winter '86-'87

Iedere eerste maandag van de maand, als de sirenes uitgeloeid zijn, gaan we in het Voordeel van de Twijfel een *magazine* uitzenden. Dat geeft ons de gelegenheid om naast de lange interviews en documentaires die we de andere drie weken van de maand laten horen, ook een aantal korte onderwerpen aan bod te laten komen.

In dat maandelijks magazine komen twee vaste rubrieken: op veler verzoek komt *Theodor Holman* terug met een – vernieuwde – column. Verder volgen we een aantal maanden de activiteiten van HIVOS, het humanistisch instituut voor ontwikkelingssamenwerking. Regelmatig gaan we berichten over de jonge Afrikaanse staat Zimbabwe, die dit seizoen centraal staat in een campagne van HIVOS, HV, HOM, en Humanitas.

Aan het eind van het jaar, als de dagen guur en de avonden lang zijn, hebben we drie programma's gepland rond het thema *HET VERLANGEN*. Het Verlangen als geheimzinnige drijfveer in de liefde, in onze dromen, in de literatuur, tijdens ons werk, misschien wel bij alles wat we doen. Mooie interviews, diepe zuchten en stemmige muziek!

In het voorjaar zenden we een aantal discussieprogramma's uit over *New Age*. Letterlijk betekent die term Het Nieuwe Tijdperk. Daarmee wordt tegenwoordig een nieuwe stroming in het denken aangeduid, die is overgewaaid uit Amerika.

VERBONDSRAAD OVER PLAATSELIJKE GEESTELIJKE VERZORGING

De Verbondsraad, die funktioneert als mini-kongres van het HV, besprak weer een groot aantal beleids- en uitvoeringszaken. Zo werd lang stilgestaan bij de organisatie van de Plaatselijke Geestelijke Verzorging. Onder de bezielende leiding van Hildegard Wassenaar zijn de laatste jaren overal in het land groepen vrijwilligers van de grond gekomen die geestelijke verzorging aanbieden. De vraag is nu of de verantwoordelijkheid voor dit werk bij de landelijke dienst moet blijven, dan wel overgeheveld moet worden naar de gemeenschapsbesturen.

De raad kwam er niet uit, maar neigde er toe om de reeds overbelaste plaatselijke besturen te vrijwaren van deze enorme extra klus. Misschien kunnen de gemeenschappen wel iets meer doen in de voorwaardenscheppende sfeer. Wat de inhoud betreft lijkt het beter dat de bewaking van het werk bij de landelijke dienst te laten. Het hoofdbestuur zal zich er verder over beraden.

Dat geldt ook voor de positie van vrijwilligers in het HV, waarover onlangs een uitstekende nota is verschenen onder redactie van het hb-lid Clari Passchier.

De nota werd geprezen om zijn duidelijkheid. Over de meeste aanbevelingen was de raad het eens, waaronder de kwestie van de onkostenvergoedingen. De nota stelt op dit punt dat vrijwilligers in alle gevallen hun onkosten dienen te declareren. Er wordt wel vanuit gegaan dat mensen die van mening zijn dat vrijwilligerswerk ook persoonlijke kosten met zich meebrengt, het gedeclareerde bedrag geheel of ten dele als gift weer teruggeven. Dit kan voor hen een belastingvoordeel opleveren.

Voor het HV is vooral van belang dat duidelijk wordt hoeveel HV-leden naast hun contributie ook nog bijdragen aan het uitvoerend werk. In discussies over subsidies wordt van kerkelijke

zijde namelijk maar al te vaak beweerd dat haar achterban enorme bedragen bijeen brengt voor allerlei werkzaamheden, terwijl „die humanisten“ het alleen van overheidssubsidie willen hebben. Dit is een onjuiste weergave van de werkelijkheid. Veel vrijwilligers leveren hun bijdrage bij wijze van spreken „in natura“. Wanneer deze bijdragen kunnen worden aangegeven in guldens, dan zal duidelijk worden dat humanisten niet minder over hebben voor wat zij een goede zaak vinden. De Verbondsraad kon weinig waardering opbrengen voor de gebrekkige rapportage van het beleidsplatform Levensbeschouwelijk Onderwijs en Onderzoek. Een samenhangende visie op het terrein van dit platform werd gemist, evenals een nauwkeurige controle van oude afspraken met het kongres. Algemeen voorzitter Rob Tielman zei een volgende keer verbeteringen te verwachten, aangezien dan de beleidssektaris is ingewerkt.

Lof was er voor het proefnummer van het nieuwe kaderblad „Humus“, dat voorlopig blijft verschijnen. De 25-jarige John Luijs werd door de raad benoemd tot nieuw hb-lid, namens de jongeren. Na een jarenlang actief lidmaatschap van de verbondsraad nam de eveneens namens de jongeren afgevaardigde Hans Hoekzema afscheid van de raad.

Bert Boelaars/
Chiel Verduijn

JUBILEUM LEIDEN

Op zondag 9 november viert de gemeenschap Leiden haar 40-jarig jubileum met een receptie in restaurant

HET HV GEBEUREN

„Het Witte Huis“ te Oegstgeest.

Feestredenaars zijn Rob Tielman en professor Fresco. Een ieder die het humanisme een goed hart toedraagt is van harte welkom. Langs deze weg willen wij met name de oud-bestuursleden over wier adres wij niet beschikken, uitnodigen de receptie bij te wonen.

JUBILEUM

Op vrijdag 31 oktober viert de gemeenschap Apeldoorn haar veertigjarig bestaan met een receptie van 16.30-18.00 uur en met een uitvoering van een toneelstuk door de Apeldoornse Komedie. Beide evenementen vinden plaats in de Canadianclub, Vorselmanstraat te Apeldoorn. Omdat niet alle adressen van oud-bestuursleden bekend zijn, nodigt de gemeenschap hen langs deze weg uit tot het bijwonen van één of beide evenementen.

VERBONDSRAAD VEROORDEELT POLITIE-OPTREDEN TEGEN VREDESAKTIVISTEN

In de Verbondsraad van 20 september bestond grote verantwoordiging over het politieoptreden tegen vredesactivisten bij Woensdrecht, de dag daarvoor. Het merendeel der aanwezigen kon geen begrip opbrengen voor het zonder enige waarschuwing hardhandig inzetten van de bereden politie en politiehonden. De verantwoordiging is vastgelegd in een motie, waarin nadrukkelijk wordt gekonstateerd dat

door een dergelijk optreden de principes van een democratische rechtsstaat worden ondergraven. Bovendien, zo meent men, worden op deze wijze opzettelijk de demonstranten ten onrechte gekriminaliseerd. Men kan zich inderdaad afvragen of werkelijk misdadige elementen – dat zijn zij die ten eigen baten op onoirbare wijze maatschappelijke of andermans persoonlijke belangen schaden – niet vaak coulanter worden behandeld dan deze demonstranten. Bij hen staat geweldloosheid voorop en aan hun goede bedoelingen kan in de verste verte niet worden getwijfeld. Ook niet door hen die het wellicht niet eens zijn met de opvattingen van de demonstranten over vrede en veiligheid en de wijze waarop zij ruchtbaarheid geven aan hun ideeën daarover.

AKTIE HUMANISTISCH THUISFRONT

Of men nu voor of tegen een Nederlandse krijgsmacht is, in Nederland wordt de dienstplicht namens een meerderheid van de bevolking opgelegd. Daarom ook heeft diezelfde bevolking een kollektieve taak de dienstplichtigen te steunen als ze dat nodig blijken te hebben.

Met dit uitgangspunt voerde de Stichting Humanistisch Thuisfront in de tweede week van september actie om financiële steun te krijgen voor het openhouden van Humanistische Militaire Tehuizen. Daar vinden de dienstplichtigen die dat willen, een rustpunt dat méér biedt dan alleen een drankje met al dan niet een gevulde koek en disco-achtige afleiding.

Bij die actie werd speciale aandacht gevraagd voor het H.M.T. in Seedorf, West-Duitsland. Dat gebouw verkeert reeds lange tijd in zorgelijke staat. De lang geleden geplande verbouwingen zijn door de ambtelijke molens van Nederlandse en Westduitse zijde vertraagd. De te verwachten bouwkosten lopen alsmaar op. Een laatste krachtsinspanning is

nu nodig om de verbouwing tot een goed begin te brengen.

Voor zover u deze aktie nog niet hebt gesteund en alsnog een bijdrage wilt storten, kan dat op postgiro 20540 of bankrekening 70.70.70.651 t.n.v. Stichting Humanistisch Thuisfront, Zwolle.

FORUM- BIJEENKOMST RELIGIEUS HUMANISME

Op zaterdag 11 oktober wordt in Amsterdam een forumbijeenkomst gehouden over religieus humanisme. In het forum zitten ds. Van Ginkel, dr. Nepveu, drs. Sie Dhian Ho en prof. dr. Smits. Deze diskussiedag wordt georganiseerd door de vereniging De Vrije Gemeente en vindt plaats in Amsterdam, Johannes Vermeerstraat 19. Aanvang is 10.30 uur. Iedereen is van harte welkom.

LANDELIJKE DAG VORMING OVER GRENZEN

Op 11 oktober zal in het Erasmushuis (Oudkerkhof 11 in Utrecht) weer de landelijke dag vorming worden gehouden. Thema is: grenzen.

Iedereen heeft grenzen, kent (al of niet) zo ongeveer de eigen grenzen, gaat (letterlijk of figuurlijk) wel eens over grenzen heen, wordt wel eens over een grens getrokken, of met grenzen gekonfronteerd.

Grenzen, een flexibel vaststaand onderdeel van ons bestaan.

Omdat grenzen zo'n fundamenteel gegeven zijn, wordt de landelijke dag besteed aan dit thema.

U kunt zich opgeven bij Dini Boer, tel. 030-318145, tst. 23.

HET HV GEBEUREN

Dit najaar start de afdeling Utrecht een gespreksgroep met als basisthema Normen en Waarden. De groep bestaat uit 8 wekelijkse avondbijeenkomsten van 20.00 tot 22.00 uur. Het is de bedoeling van deze groep om te praten en na te denken over de manier waarop je omgaat met de mensen en de gebeurtenissen om je heen. Wanneer oordeel je? Veroordeel je? Waarop baseer je je meningen? Teksten, gedichten, stellingen en vragen worden gebruikt om eigen ervaringen en ideeën te bespreken. De eerste avond is 23 oktober.

Plaats: Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11, Utrecht. Deelname is gratis. Het maximaal aantal deelnemers is 12. Om aan de groep deel te nemen hoeft men géén lid te zijn van het Humanistisch Verbond.

De gespreksgroep wordt begeleid door Marlies Joosten (03404-23149) en Tjitske Verkruijsen (030-328087). Als u mee wilt doen (of meer informatie wilt) kunt u hen bellen om u op te geven.

HV-VROUWENSOOS

Op elke eerste woensdag van de maand is er in de kantine van het Erasmushuis (Oudkerkhof 11 in Utrecht) de vrouwensoos. De avond begint elke keer om 20.00 uur. Op 5 november wordt er een film gedraaid, op 3 december is er een gezellig samenzijn.

VRIENDSCHAP IN ROTTERDAM

In de gemeenschap Rotterdam wordt gepraat over het onderwerp vriendschap. Zo komt er aan de orde wat

wordt verstaan onder vriendschap en welke functie vrienden hebben in het leven. Al pratende kan het voor ieder persoonlijk duidelijker worden wat je van vriendschap vindt. Door er met anderen over te praten kunnen er aspecten aan vriendschap naar voren komen waaraan je zelf nog nooit hebt gedacht.

Begeleiding: Beatrix Dropert en Ricky Verbakel. Kosten: f 50,-. Plaats: Humanistisch Centrum, Provenierssingel 48, Rotterdam. Data: 6, 20, 27 okt., 3, 10, 17, 24, nov., 1 dec. Tijd: 20.00 - 22.15 uur. Aantal deelnemers: 8 - 10. Informatie en opgave: tel. 010-4650916, 010-4345945 (of schriftelijk)

GEMEENSCHAPS NIEUWS

Alkmaar: Op dinsdag 28 oktober om 20.00 uur spreekt Rob van der Linden, hoofd RTV-dienst van het HV, over "Humanistische radio- en tv-uitzendingen". Plaats: "Eigen Gebouw", Koningsweg 2 te Alkmaar.

Amsterdam: organiseert dit seizoen een serie lezingen over "Macht en Onmacht". Op dinsdag 7 oktober om 20.00 uur houdt Dr. J. J. Klinkert van de GMD in Amsterdam een inleiding over "Macht en onmacht in de gezondheidszorg". Op dinsdag 21 oktober spreekt Drs. Sophie Meilof-Oonk, psycholoog, over "Hoe uit macht en onmacht zich in ons gedrag". Beide bijeenkomsten vinden plaats in het Humanistisch Centrum, R. Vinckeskade 64 te Amsterdam-Zuid.

Arnhem: Over het onderwerp "Nieuw rechts?" komt

dr. P. Thoenes, oud-hoogleraar sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, op woensdag 22 oktober om 20.00 uur spreken in de Coehoorn te Arnhem (t/o het station).

Den Bosch: dinsdag 14 oktober om 20.00 uur houdt hoofdbestuurslid dr. A. den Broeder een inleiding over "De verzorgingsstaat onder spanning". Plaats: Recreatiezaal van de Clockenweerde aan de Klokkenlaan te Den Bosch-Noord.

Doetinchem: Op donderdag 16 oktober om 20.00 uur spreekt J. Buwalda in café-restaurant Dimmendaal, Terborgseweg 57 te Doetinchem, over Sri Lanka.

Dordrecht: Op 12 oktober om 10.30 uur bespreekt de heer W. C. Fiege, oud-direkteur HV, zijn boek "Leven zonder antwoord" over o.a. religieus humanisme. Plaats: De Schakel, A. Cuypsingel 341 te Dordrecht.

Den Haag/Wassenaar: Jan Heemskerk, wethouder van Onderwijs in Den Haag, komt op donderdag 9 oktober om 20.00 uur spreken over "Vredesopvoeding en Onderwijs". Hum. Centrum, Laan Copes van Cattenburch 72 in Den Haag.

Meppel/Steenwijk: "Hoe gek is het om gek te zijn?" vraagt een medewerker van de Stichting Pandora zich af op maandag 13 oktober om 20.00 uur in de Stadsherberg aan de Gasthuisstraat te Steenwijk.

Rotterdam/Schiedam: Op zondag 26 oktober om 10.30 uur spreekt Grietje Eleveld-Santing over "De positie van de vrouw in het HV"; in het Hum. Centrum, Provenierssingel 48 te Rotterdam. Woensdag 29 oktober om 20.00 uur houdt Jaap Voigt in de serie lezingen over "Humanisten en het niet-verifieerbare" een inleiding over de I Tjing, eveneens op bovengenoemd adres. Entree f 5,-.

Zwolle: Dinsdag 21 oktober om 20.00 uur spreekt Dr. Leo Biegel over "De macht van de Islam". Aan de orde komt ook de politieke invloed van de Islam in het Midden-Oosten. Plaats: "Eigen gebouw", Badhuiswal 9 te Zwolle. Entree f 1.50.

Jac. van den Oort

„Het Humanistisch Perspektief zal nooit voltooid zijn, het mag ook niet verouderen,” zo werd in 1973 vastgelegd. Vier jaar later werd de eerste uitwerking van het Humanistisch Perspektief gepubliceerd. Deze versie is inmiddels sterk verouderd. Reden dus om een nieuwe versie te ontwerpen. HV-voorzitter Rob Tielman deed de eerste voorzet. Veel reacties volgden op zijn voorontwerp. Een kommissie werd benoemd om een nieuwe tekst verder te ontwikkelen. Hierin hebben momenteel zitting Rob Tielman, Albert Nieuwland, Hanny van der Sluis, Paul Cliteur en Jan de Leede.

De eerste ontwerp-teksten voor een herziend Humanistisch Perspektief stonden in het novembernummer van de Humanist vorig jaar.

De werkwijze is dat een deskundige wordt verzocht om een eerste ontwerp-tekst te leveren. Deze wordt vervolgens aan de kommissie voorgelegd, die dan in overleg met de auteur een nieuwe ontwerp-tekst redigeert. Bij elke tekst hoort een korte toelichting. Deze wordt u op verzoek toegezonden. (030-318145, vragen naar Dini Boer). Alle kritiek is welkom, zowel van leden persoonlijk als van groepen die zich over de tekst hebben gebogen. U kunt uw commentaar sturen naar het Erasmushuis ter attentie van Jan de Leede (Postbus 114, 3500 AC Utrecht). U heeft nog even de tijd, om precies te zijn tot 31 december. Maar wacht u niet te lang.

Hoofdstuk over cultuur, kunst en informatiemedia

1. Om cultuur levend te houden is regelmatig vernieuwing ervan nodig. Kultuurbehoud en cultuurvernieuwing zijn twee kanten van hetzelfde.
2. Cultuur kan slechts in vrijheid gedijen. De overheid dient een vrije ruimte voor cultuur te garanderen.
3. Er moet voor worden gezorgd dat de „sponsoring” door het bedrijfsleven en de overheidsmaatregelen tot stimulering van kunst en cultuur elkaar wederzijds aanvullen.
4. In de maatschappij moet vrije meningsuiting mogelijk zijn die van invloed is op besluitvorming.
5. Er moet worden gestreefd naar een veelvormige omroep, waarin zowel de omroepverenigingen als commerciële omroeporganisaties en een door de overheid bekostigde nationale oproep een plaats vinden en elkaar in hun programma-aanbod aanvullen.
6. In de maatschappij moet vrije ruimte zijn voor alle kunstuitingen, inclusief avantgardistische en „elitaire”. Kunstbeoefening dient minstens zozeer te worden gestimuleerd als kunstbeleving.
7. Cultuur dient een zo groot mogelijke spreiding te hebben en een zo laag mogelijke drempel. Het gevaar van een eventueel daaruit voortvloeiende nivoverlaging dient te worden onderkend en tegengegaan.
8. Gestreefd moet worden naar een veelvormige cultuur, waaraan door alle (bijv. ethnische en levensbeschouwelijke) meerderheden en minderheden wordt deelgenomen, elk vanuit eigen achtergrond. Alle dienen ze verdraagzaam te zijn en voor elkaar open te staan om tot een vruchtbare wisselwerking te komen.

GRONDSLAGEN VAN HUMANISME

Standaardwerk over het moderne humanisme. Geschreven door Jaap van Praag, één van de oprichters van het Humanistisch Verbond en jarenlang de voorzitter. Hij was ook bijzonder hoogleraar in de humanistiek. Deze inleiding tot de humanistische leef- en denkwereld geeft een gedegen overzicht van de historische en filosofische achtergronden. Ook in de boekhandel verkrijgbaar. Uitgave Boom Meppel. 264 blz. Prijs: f 34,50 (porti: f 5,-).

DE GESCHIEDENIS VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 1946-1986

In 1986 vierde het HV zijn 40-jarig jubileum. Ter gelegenheid daarvan werd o.a. dit boek uitgegeven. Auteurs zijn de historicus Tjeerd Flokstra en de cultureel-antropoloog Sjoerd Wieling. Het boek geeft een boeiend beeld van het praktische werk van het HV, van alle inhoudelijke kwesties en van het reilen en zeilen van de organisatie. Uitgave i.s.m. De Walburg Pers te Zutphen. 224 blz. Ledenprijs: f 10,- (porti: f 4,50). In de boekhandel voor f 17,50.

HUMANISME, OOK UW KIJK OP HET LEVEN?

Boekje waarin het humanisme uit de doeken wordt gedaan in eenvoudige taal. Cees Schonk was hoofdredacteur voor de humanistische geestelijke verzorging in zieken- en bejaardenhuizen. 95 blz. Prijs: f 5,- (porti: f 3,-).

IN STAAT VAN BESEF

Reeks beschouwingen van publicist Piet Spigt. Hij was jarenlang vice-voorzitter van het HV. Volgens humanistische opvatting verkeert de mens niet in een (christelijke) staat van genade, maar in staat van besef. De auteur schetst o.a. een beeld van het humanisme waarbij twijfel uitgangspunt is. 152 blz. Prijs f 10,- (porti: f 5,-).

GELOVEN IN MENSEN

Dic-map uitgegeven door De Horstink. Ruim honderd pagina's tekst over bijna alle facetten van humanisme en Humanistisch Verbond. Vele actuele thema's. 104 blz. Prijs: slechts f 5,- (porti: f 4,50).

HUMANISME EN DE TOEKOMST

Tien deskundigen geïnterviewd over de rol die het humanisme in de toekomst zou kunnen spelen. Boeiende verschillen van mening. Aan het woord: Johanna Fortuin, Paul Schnabel, Anton Zijdeveld, Bart Tromp, Anne van der Meiden, Suzanne Boef, Paul Rademaker, Hans Achterhuis en Hein Roethof. Met een reactie van Rob Tielman. 85 blz. Prijs: f 5,- (porti: f 3,-).

MAAR... MEN MOET TOCH IETS WEZEN

Feitelijke gegevens over de sterk toegenomen ontkerkelijking in Nederland, verzameld door Peter Doorn en Yvette Bommeljé. Tabellen, kaartjes en figuren tonen aan dat de basis voor een humanistische gezindheid sterk is verbreed. 122 blz. Prijs: f 5,- (porti: f 4,50).

GRATIS UITGAVEN

UITGANGSPUNTEN EN DOELEINDEN

De brochure bevat de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond plus een uitgebreide toelichting daarop. 22 blz.

HUMANISTISCH PERSPEKTIEF

Geeft een uitgebreide, principiële visie op onze samenleving en de wereld. De humanistische uitgangspunten als toetssteen. In dit Voorontwerp ook het „oude” Perspektief uit 1977, plus de uitgangspunten en doeleinden 64 blz.

HUMANISTISCH MANIFEST

Kort samengevat werkprogramma van het HV voor de komende jaren.

INFORMATIEBROCHURE HET VOORDEEL VAN TWIJFEL

Handzaam uitgevoerde brochure voor als u kort en bondig meer wilt weten over wat het humanisme inhoudt en wat het Humanistisch Verbond allemaal doet. Bevat ook de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond plus een aanmeldingsbon om lid te worden.

HUMANISME
EN DE TOEKOMST

MAAR...
MEN MOET
TOCH
IETS
WEZEN

UITGANGSPUNTEN
EN
DOELEINDEN

VAN HET
HUMANISTISCH
VERBOND

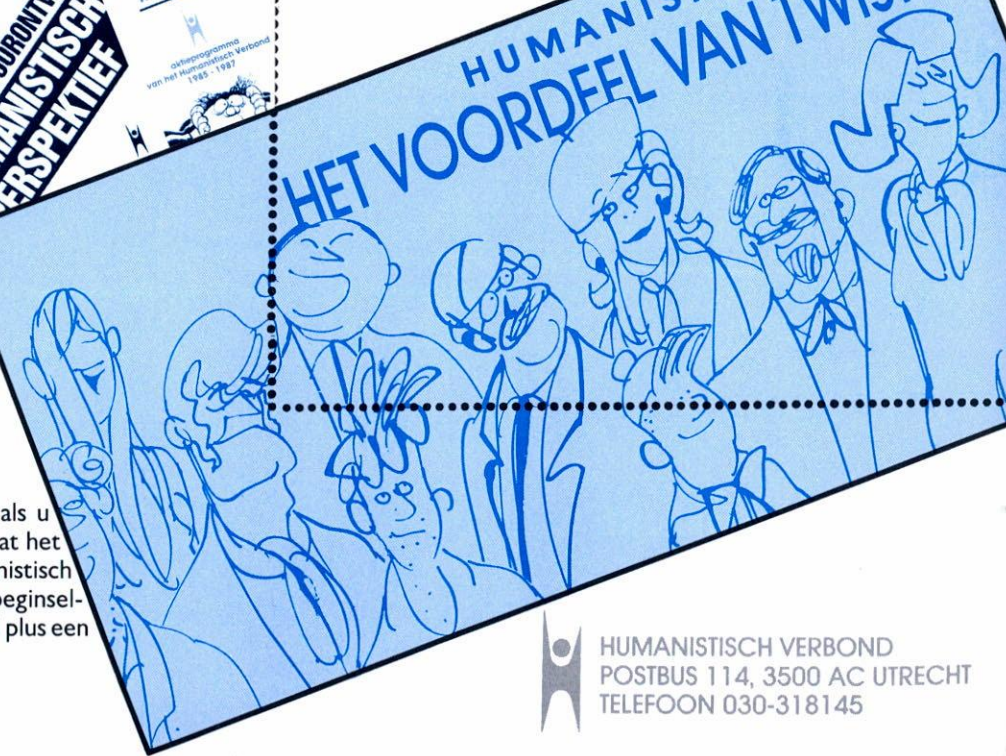
VOORONTWERP
HUMANISTISCH
PERSPEKTIEF

HUMANISTISCH
MANIFEST

POSTZEGEL
HOEFT NIET

HUMANISTISCH VERBOND
ANTWOORDNUMMER 2181
3500 VB UTRECHT

HUMANISME
HET VOORDEEL VAN TWIJFEL

HUMANISTISCH VERBOND
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030-318145

Bestellen van HV-publikaties is eenvoudig. Vul de bon in. Uitknippen en opsturen (geen postzegel nodig). U krijgt uw bestelling dan zo snel mogelijk per post toegestuurd, met een akseptgirokaart waarop het verschuldigde bedrag staat vermeld. Hiermee kunt u uw bestelling betalen. Bij bestelling van meerdere publikaties zullen de portikosten minder zijn dan vermeld. Deze worden dan apart berekend. Voor het verzenden van gratis publikaties (één per aanvraag) wordt geen portikosten in rekening gebracht.

STUUR MIJ DE VOLGENDE PUBLIKATIES

aantal

- Grondslagen van humanisme (f 34,50)
- De geschiedenis van het HV (f 10,—)
- Humanisme, ook uw kijk op het leven? (f 5,—)
- In staat van besef (f 10,—)
- Geloven in mensen (f 5,—)
- Humanisme en de toekomst (f 5,—)
- Men moet toch iets wezen (f 5,—)
- Uitgangspunten/doeleinden HV (gratis)
- Humanistisch Perspektief (gratis)
- Humanistisch Manifest (gratis)
- Het voordeel van twijfel (gratis)
- Leven op een vulkaan (f 2,50)
- Vier vrouwen (f 2,50)
- Ik wist het wel (f 2,50)
- Van God los (f 7,50)
- Andere uitgaven (proefnummer):
-
-

Naam

Adres

Postcode/Plaats

LEVEN OP EEN VULKAAN

Tekst van een interview met Anton Constandse uit 1982, van HV-radio. 16 blz. Prijs: f 2,50 (porti: f 2,25).

VROUWEN OVER SEXUELE SLAVERNIJ

Interviews met vier Amerikaanse vrouwen over seksuele slavernij en/of prostitutie. 15 blz. Prijs: f 2,50 (porti: f 2,25).

IK WIST HET WEL, MAAR IK HAD IETS ANDERS TE DOEN

In 1982 werd in Bussum de manifestatie „Fascisme, toen en nu” gehouden. Aan het woord o.a. Banco van der Wal, Joke Kniesmeijer en Anton Constandse. 24 blz. Prijs: f 2,50 (porti f 2,25).

VAN GOD LOS

Zes mensen met uiteenlopende achtergrond, karakter en ideeën vertellen hun afscheidsverhaal van de god waarmee ze werden grootgebracht (of klein-gehouden). 48 blz. Prijs: f 7,50 (porti: f 3,—).

ANDERE UITGAVEN VAN HET HV

Elke maand biedt het informatie- en opinieblad de **Humanist** een humanistische kijk op actuele zaken en houdt u op de hoogte van het reilen en zeilen van de humanistische beweging. Daarnaast veel aandacht voor algemene levensbeschouwelijke onderwerpen. Regelmatig verschijnen themanummers (zoals over geluk en vriendschap). Als u lid van het HV bent dan krijgt u de „Humanist” automatisch in de bus. Een abonnement kost f 25,— per jaar, een los nummer f 2,50. U kunt een gratis proefnummer aanvragen bij het HV.

4 X per jaar verschijnt **Rekenschap**, humanistisch tijdschrift voor wetenschap en cultuur. Elk nummer heeft een speciaal thema. Een abonnement f 35,— per jaar, los nummer f 10,—.

Er verschijnen bij het Humanistisch Verbond vele periodieken. Zo is er het HV-jongerenblad „Humbug”, het kaderblad „Humus” en het blad „Van ’t zelfde” van de HV-Homowerkgroep. De humanistische gv-dienst bij de krijgsmacht geeft het blad „Ego” uit, het Humanistisch Vredesberaad (HVB) heeft een infobulletin, bij het Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO) en het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) verschijnen regelmatig nieuwsbrieven. U kunt een gratis proefnummer aanvragen.

BOEKEN, BROCHURES EN ANDERE UITGAVEN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

